

UNIVERZITA KARLOVA V PRAZE
KATOLICKÁ TEOLOGICKÁ FAKULTA
Ústav dějin křesťanského umění
Dějiny evropské kultury

Veronika Hándlová

**Životní osudy vesničanů v obci Hosín
mezi lety 1670 – 1680**

Bakalářská práce

Vedoucí práce: Prof. PhDr. Jaroslav Čechura DrSc.

Praha 2017

Prohlášení:

1. Prohlašuji, že jsem předkládanou práci zpracovala samostatně a použila jen uvedené prameny a literaturu.
2. Prohlašuji, že práce nebyla využita k získání jiného titulu.
3. Souhlasím s tím, aby práce byla zpřístupněna pro studijní a výzkumné účely.

Datum 6.12. 2016

Veronika Hándlová

Bibliografická citace

Životní osudy vesničanů v obci Hosín mezi lety 1670 – 1680:

bakalářská práce/Veronika Hándlová

Prof. PhDr. Jaroslav Čechura DrSc. –Praha, 2017--

Anotace

Práce, respektive její první část, se bude věnovat problematice venkovského života v raném novověku sedmnáctého století. Nejdříve objasním, koho si pod pojmem venkovan představit a zmapuji strukturu vesnice jako takovou. Zaměřím na jednotlivé představitele vesnic a nastíním jejich úlohu (farář, rychtář aj.). Snáze se pak dostanu k tomu, jaký byl vlastně typický rodinný model venkovana a srovnám jeho mentalitu s měšťanem své doby.

Rozdíl ve vnímání reality byl tak diametrálně odlišný, že jej považuji za příznačné v této bakalářské práci uvést. Krátce se zmíním i o venkovských svatbách a na nich probíhajících zvycích. V druhé části se zaměřím na životní zvraty a osudy vesničanů, které ukáží na konkrétních případech v obci Hosín, na panství Hluboká nad Vltavou, během deseti let, a to 1670 – 1680. Na závěr zhodnotím, zda a jak nám deset let faktických údajů koresponduje s první, teoretickou částí.

Klíčová slova

Život, venkov, vesnice, Hosín, Hluboká nad Vltavou

Abstract

The work drawn out hereunder, or more precisely, first part of it, will be applied to matters of country life in the era of early modern times, in the seventeenth century. At the beginning I would try to make clear what should be understood under the expression „country man“ and I will chart the structure of village as such. I would like to direct my attention to a single representatives of villages (parish priest, reeve, and others) and I will outline their roles. That will allow me to get better to describe the epitome of the rustic's family life, and differences between mentalities of rustics and dwellers, in this era. The way of perceiving the reality of the problems of life was so to great extent diferent, that I do consider it necessary to give it a special attention. I will also mention, shortly, rural wedding, and traditions and practices related to it. In the

second part of my composition I would like to direct my attention to the ups and downs of the village people as well as of their individual fortunes that I would like to demonstrate on the individual cases in the community of Hosín, then also of the dominion of Hluboká, naturally during the era 1670-1680. Finally I will present my assessment of a correspondence between ten years of factual data and a content of the first, theoretical part of this work.

Keywords

Life, country, village, Hosín, Hluboká nad Vltavou

Počet znaků (včetně mezer): 92 452

Poděkování

Poděkování patří především vedoucímu mé bakalářské práce, Prof. PhDr. Jaroslavu Čechurovi DrSc., za cenné rady a připomínky, a za jeho trpělivý přístup. Také bych chtěla poděkovat mé rodině a přátelům za jejich podporu.

Obsah

Úvod.....	7
1. Přehled literatury.....	9
2. Život na vesnici.....	10
2.1. Venkovská samospráva.....	11
2.2 Kriminalita.....	13
3. Vesnice a její obyvatelé.....	17
3.1 Třicetiletá válka a její důsledky na venkově.....	17
3.2 Lidé na okraji společnosti.....	19
4. Kultura a každodenní bytí.....	21
4.1 Svatební přípravy a obřad.....	22
4.2 Zábava v raném novověku.....	24
5. Mentalita: venkovan vs. měšťan.....	27
6. Panství Hluboká nad Vltavou.....	37
6.1 Hosín včera i dnes.....	37
6.2 Reflektování života obyvatelů vesnice Hosín mezi lety 1670 – 1680.....	38
Shrnutí - Hosín.....	43
Závěr.....	44
Seznam pramenů a literatury.....	45
Seznam obrazových příloh.....	47
Obrazová příloha.....	48

Úvod

70 – 80% obyvatel v raném novověku žilo právě na venkově. Do 18. století žádné závratné změny nenastávají. Je třeba zmínit, že existovaly i malé osady, ale převládaly vesnické obce. Vesnice vznikaly i plánovitě, u řeky, u jezera a podél cest. Obyvatelé byli různí. Sedláci s rodinami, ale i vesničtí řemeslníci, děvečky a čeledíni. Úloha každé vesnice byla též jiná. Jedna se zaměřovala na rostlinnou výrobu, vinařství a chov dobytka, jinde bylo zase v popředí hornictví. Existovaly obce, které byly závislé na místní vrchnosti nebo naopak. Vrchnostenské poručnictví jim nic neříkalo.

Co se týká měst, rozdíl oproti vesnicím nezaznamenáváme nikterak propastný. Svoji roli tam hraje spíše právní statut. I tím se budu v této práci zabírat. Nezůstane opomenuto ani to, jak vesnice vypadaly. Pozemky v nejnepříhodnějších lokalitách patřily sedlákům, což byla ta zámožnější vrstva lidí žijící trvale na venkově. Ti chudší obývali okraje obce. „K vlastní usedlosti náležel obytný dům, stáje a chlévy a oplocené zahrady. Vedle sebe nalézáme domy nejrůznějšího stáří a nejrůznější kvality. Žádný dům se nepodobal druhému. Nově se stavělo zpravidla po požáru, přičemž bývalo zvykem držet se zavedených vzorů. Bylo-li potřeba většího prostoru, většinou se přistavovalo. Hluboko do 16.století se domy stavěly ze dřeva, ke stavbě z kamene se přecházelo ve větší míře až od 17.století“.¹

K popisu standardní české vesnice patří i pohled typického českého venkovana na vrchnost. To rozeberu v kapitolách následujících. Už teď můžeme naznačit, že vztah nižších vrstev k panovníkovi nebyl takový, jak by se mohlo na první pohled zdát.

Není ale žádným tajemstvím, že již od středověku byl venkovan zdrojem zábavy zejména v literatuře. Ať už v úvodu zmíním okrajově dřívější vagantskou poezii ze 14. a 15.století a nebo pozdějšího Václava Františka Kocmánka a jeho interludium “O selské hňupu chtějícím žákem býti“ ze již zmiňovaného století sedmnáctého. Všechny venkovany však nelze řadit do stejné sorty.

„Venkované nikdy nebyli, podobně jako šlechtici i měšťané, jednolitou sociální skupinou. V závislosti na velikosti svého majetku se dělili na sedláky (láníky, pulláníky), chalupníky a podsedky (zahradníky). Z postavení v uvedené hierarchii se odvozovala odlišná míra společenské prestiže každého jednotlivce. Základní hospodářskou jednotkou byla pak venkovská domácnost, která musela zabezpečit obživu všech osob,

¹VAN DÜLMEN 2006, 14 a 15

jež k ní náležely“.²

Předchozí citace mě přivádí k otázce, jaký byl vlastně standardní rodinný model na vesnici v 2. polovině 17. století? To jsem se rozhodla zjistit reflektováním každodenního života běžných obyvatelů vesnice Hosín mezi lety 1670 – 80.

² GRULICH 2007, 168

1. Přehled literatury

Bakalářská práce je rozčleněna na jednotlivé kapitoly, které ukazují život venkovana v tom nejširším rámci. V kapitole, kde se hovoří o běžné struktuře vesnice a její samosprávě, jsem využila publikaci Václava Bůžka (Společnost českých zemí v raném novověku. Praha 1010).

V též kapitole, zejména pokud hovořím o kriminalitě, jsem ocenila především publikaci Jaroslava Čechury (Kriminalita a každodennost v raném novověku: jižní Čechy 1650 – 1770. Praha 2008). Čerpala jsem informace o zločinech, co se v minulosti stávaly a následné postihy.

Taktéž mi velmi pomohla edice Richarda Van Dulmena (Kultura a každodenní život v raném novověku. Praha 2006). Především v kapitole zaměřené přímo na venkovské obyvatelé, kde se zabírám lidmi na okraji společnosti. S důsledky třicetileté války na venkově mi opětovně pomohla publikace Jaroslava Čechury (Selské rebelie roku 1680. Praha 2001). Nesmím opomenout publikace Alexandry Navrátilové (Narození a smrt v české lidové kultuře. Praha 2004 a Namlouvání, láska a svatba v české lidové kultuře. Praha 2012), které mě provedla od prvotních příprav venkovana na obřad až po jeho svatbu a rodinný život. Čerpala jsem i ze statě Jaroslava Čechury (Staré a nové v agraristice raného novověku – česká reflexe. Hradec Králové 2014).

Práce Josefa Grulichy doplnila potřebné informace. (Populační vývoj venkovského obyvatelstva na jihu Čech v 16.-18. století. Praha 2008).

Při srovnání smýšlení venkovana a měšťana mi odborné informace poskytla stať Josefa Hrdličky-Měšťan (Člověk českého raného novověku. Praha 2007), stejně tak i Josefa Grulichy, který se ve stejnojmenné publikaci vyjadřoval k myšlení venkovana. Pomohla mi utřídit jednotlivé rozdíly mezi dvěma stranami.

V poslední kapitole, kde hovořím o historických událostech a historii panství jako takového jsem ocenila dílo Pavla Matlase (Shovívavá vrchnost a neukáznění poddaní? Praha 2011) a Daniela Kováře a Pavla Koblasy (Město jménem Hluboká. České Budějovice 1997). V závěru bakalářské práce mi základní informace o Hosíně a obrazovou přílohu poskytla Zdeňka Prokopová (Hosín-historie a umělecké památky. České Budějovice 1997). Obrazová příloha byla částečně i z již zmiňovaného Pavla Matlase. K získání údajů o hospodářských rodinách žijících ve vesnici Hosín mezi lety 1670 – 1680 jsem využila digitální archiv Třeboň, konkrétně soupis poddaných.

2. Život na vesnici

V raném novověku existovala města, která se velikostně podobala vsi a naopak. Rozdíl, jak již bylo řečeno v úvodu, je převážně v právním statutu. Již první pohled na ves prozrazoval, jak si vesnice stojí. Zpevněné cesty umožňovaly vstup do vesnice obvyklou branou. Hranice byly běžně vymezeny plotem, zdí nebo křovinami. „Toto vymezení signalizovalo zvláštní mírový a právní charakter vsi, současně však mělo i praktický význam: sloužilo k tomu, aby se drobná domácí zvířata udržela pohromadě, aby nemohla poškozovat pole a louky“.³

V centru vesnice byl běžně umístěn kostel a fara. Pochopitelně nesmí chybět ani hostinec, který povětšinou vedl zámožný sedlák. V hostinci se schází celá vesnice, tedy především muži. Blízko hostince byla rychta, případně úřad vrchnostenského správce. Právě kostel a úřad vrchnostenského správce reprezentovaly ves. Běžně se tam konaly soudy. Místo však sloužilo i jako taneční prostor či škola. V raném novověku se soudy mnohdy konaly pod širým nebem, u smírčí lípy. Důležité byly i studny a prádely, na které dohlíželi muži. Udržet studnu čistou byl jeden z hlavních úkolů na vesnici.

Scházely se tam ale hlavně ženy. Ani tehdy nechyběla pekárna a mlýn.

Neopomenu zmínit chudobinec a pastoušku, které byly umístěny na kraji vsi. Vznikala i takzvaná leprosária. „Ve středověku byli do leprosárií umísťováni jen malomocní, kdežto v raném novověku tam přicházeli i další, pokud jejich onemocnění vypadalo nevábně či budilo ošklivost. V těchto domech, kam se původně dostávali příslušníci všech vrstev, byli za raného novověku ošetřováni především chudí a nemocní.

Jak malomocným, tak syfilitikům se dávala vina za jejich postižení a předhazovaly se jim morální poklesky a sexuální výstřednosti. Ambivalentní postoj se značil v tom, že nemocní museli na jedné straně snášet od městské vrchnosti osočování a pokusy o umravňení, kdežto na druhé straně dostávali od týchž instancí značnou lékařskou a hmotnou pomoc“.⁴

Nejen na okrajích vesnic jsou obytné domy. Každý dům je samostatnou jednotkou, kde hospodařila jedna rodina. Jedná se o takzvaný princip hospodářské samostatnosti, ale usedlosti nejsou uzavřené. Pojem soukromí jakoby neexistoval. 'Všichni všechno vědí' se ale dalo využít i pro osobní prospěch. „To, co dotýčný znamenal,

³VAN DÜLMEN 2006, 14

⁴RHEINHEIMER 2003, 81

nebo chtěl znamenat bylo časem možné rozpoznat už ve vzhledu fasády jeho domu“.⁵

2.1 Venkovská samospráva

Většina vesnických hospodářů se dobře znala, jednotný celek ale nevytvářeli. Hierarchie venkovanů vyplývala z majetkových poměrů a společenského postavení. Někteří jedinci, v hierarchii spíše na konci, se dokázali prosadit v samosprávě, mnohdy ale za cenu konfliktů. Svě postavení pak využívali k svému prospěchu. „Ze zámožných a společensky lépe situovaných venkovanů se utvářela síť představitelů a vykonavatelů lokální moci, jejímž prostřednictvím se přednostně naplňovaly potřeby jednotlivých členů obecní samosprávy, jejich rodinných příslušníků, příbuzných i přátel. Vzájemná provázanost zámožných vesničanů se neupevňovala pouze za pomoci příbuzenských nebo osobních vazeb. Svou roli hrálo shodné místo původu nebo hospodářské a společenské zájmy“.⁶

Představitelé obce chtěli rozhodovat o tom, kdo bude novým členem vesnického společenství. Nový soused měl hned z počátků zvláštní povinnosti, které měli utužovat jeho přijetí. Většinou vykonával pochůzky pro rychtáře a konšely. Vesnické přijetí nebyl jednoduchý akt. Dokonce o něj museli žádat synové svých usedlých otců, když po jejich smrti přebírali hospodářství. Vliv obce na výběr sousedů postupem času už neměl takovou váhu. „Během druhé poloviny 17. století se stal zcela formálním. Po třicetileté válce, když se projevil všeobecný nedostatek obyvatelstva i pracovních sil, vrchnost dosazovala nové usedlíky na pusté grunty, aniž by se dotazovala na mínění zástupců obce“.⁷ V čele vesnice stál již zmiňovaný rychtář. Do samosprávy patřili také konšelé a obecní starší. „Rychtář se stával dohlížitelem a vykonavatelem vůle vrchnostenského úřadu. Představoval důležitý mezičlánek mezi vrchností a poddanými“.⁸

Na konci první poloviny 17. století si zástupci vrchnostenské kanceláře začali dosazovat rychtáře i konšely z kandidátů, které navrhovala obec. Rychtář měl z pozice moci dosti výsad. Dostal svobodný lán půdy, z něhož neplatil peněžitou rentu vrchnosti a mohl si zřídit mlýn, krčmu nebo i jinou živnost. Byl jistě nejváženější osobou v obci. Náležela mu i funkce takzvaného odhadce – soudního znalce. Po smrti hospodáře se

⁵VAN DÜLMEN 2010, 15

⁶BŮŽEK a kol. 2010, 559

⁷BŮŽEK a kol. 2010, 559

⁸BŮŽEK a kol. 2010, 560

oceňovaly grunty kvůli jejich převedení na příbuzenstvo, což mohl dělat právě rychtář. Oceněním byly ochráněni i dědické podíly sirotků. Svou cenu měla i pustá usedlost.

„Nápadné velké snížení cen těchto gruntů nebo obnova ve velmi krátké době přímo vybízí k úvahám, jestli rychtáři nebo jiní představitelé obce záměrně nesnižovali hodnotu těchto poustek na úkor starých věřitelů. Důvodem takového přístupu mohla být snaha rychle osadit grunt, aby jeho nový držitel mohl co nejdříve platit povinné dávky, případně šlo o podporu vlastních příbuzných nebo o způsob, kterým bylo možné získávat nejrůznější úplatky od kupujících“.⁹ Možnost operací s financemi z obecní nebo sirotčí pokladny rychtáři napomáhala s jeho vlastním hospodářstvím. Drobná půjčka z pokladny nebyla nic výjimečného. Pokud zůstala po smrti rychtáře neuhrazená, spadala na pozůstalé příbuzenstvo. A tak se stávalo, že se soukromé a obecní peníze prolínaly. Čas od času se mohlo stát, že po rychtářovi nezbyl dluh ale naopak. Pozůstalí v některých případech našli finanční hotovost a hodnota majetku po rychtářovi též nemusela být zanedbatelná. V případě prvním mohla vznikat spleť dluhů. Na rychtářích se mnohdy provozovala krčma. Rychtář tedy mohl dlužit za množství odebraného piva měšťanům, vesničtí sousedé dlužili za pivo zase rychtářovi, majiteli šenku. Kromě držení pokladny měl i funkci notářskou. Sepisoval závěti, které si nechával u sebe v obecní truhlici. Pravomoc odvolat rychtáře měla v rukou vrchnost, která raději nečině přihlížela, jelikož proces odvolání byl komplikovaný. „Svědčí o tom i případ z poděbradského panství, kde rychtář a část obecních starších z obce Radovesnice byli roku 1655 povoláni k lůžku staré umírající ženy, aby vyslechli její poslední vůli. Místo splnění svého důstojného poslání ji však okradli o peníze, které si vzájemně rozdělili mezi sebou. Dokonce ani vrchnosti neodevzdali to, co jí po právu náleželo. Přestože pochybení uvedených představitelů obce bylo oznámeno vrchnostenské kanceláři, poděbradský hejtman se vyslovil proti jejich propuštění. Jako hlavní důvod uvedl, že by místo nich jen těžko hledal náhradu“.¹⁰

Jako asi každá veřejná funkce i funkce rychtáře má své pro a proti. Neustále jako by žil v minovém poli a jelikož vyhovět všem nelze, byl rychtář často označován nepěknými slovy. Některý rychtář se snažil plnit svoji funkci zodpovědně a oznamoval provinění vrchnostenské kanceláři, jiný se zase společně s vesničany podílel na drobném okrádání vrchnosti. Respektován byl ten rychtář, který se v očích venkovanů choval slušně, což nemuselo odpovídat požadavkům vrchnosti.

⁹BŮŽEK a kol. 2010, 561

¹⁰BŮŽEK a kol. 2010, 562

2.2 Kriminalita

Neopomenutelná součást života nejen na vesnici je bezesporu kriminalita. Jak již bylo naznačeno v podkapitole předchozí, drobné okrádání bylo téměř na denním pořádku. Raně novověký člověk si byl vědom své role ve společnosti a dá se říci, že byl i více vztahovačný. Reakce na nadávku byla téměř okamžitá. Útok ve formě pěsti do obličeje a následné označení monoklem nebylo nikterak výjimečné. Účastníci hádky ale moc dobře věděli, kam až je možné zajít. Účelem nebyla smrt „pachatele“, ale co největší ponížení. Je tedy zřejmé, že člověk se od 17. až do 21. století příliš nezměnil. Pravdou je, že v řešení mnohdy byly přečiny, které již dnes nikdo za přečiny nepovažuje. Nejedna prohřešek se řešil soudně.

„Na soudnictví raného novověku je obecně nápadné, že trestalo formy zločinů, které zcela zanikly s občanským právním státem. Na mysli máme jednak kacířství a čarodějnictví, tedy prohřešky proti dobovému nábožensko-církevnímu řádu, jednak sumu mravnostních deliktů všeho druhu, které se proviňovaly proti mravnosti a morálce doby.“¹¹ Například mimomanželská sexualita byla tvrdě postihována. Respektive její následky. Před vrchnostenský soud se tak dostávaly páry, které spolu otěhotněly za svobodna a ani poté nevstoupily do manželství. Netrestalo se za přirozené sexuální chování jako takové, ale důsledek – nemanželské dítě. Na nemanželské dítě bylo pohlíženo jinak už od jeho narození. Matka za něj nesla zodpovědnost, jak z morálního tak z materiálního hlediska. Tresty pro matku smilnici byly různé. Mohla dostat pokutu do výše 3 kop grošů. Mnohdy se nevyhnula ani tělesným trestům několika ranám karabáčem či nuceným pracím. Ve skutečnosti mohly být tresty ještě daleko horší. Například hlubočtí hejtmani využívali trestů s chutí. „Nejmírnější formou postihu byla vynášenou za delikt smilstva, byla sankce veřejného pokání. Jejím cílem nebylo odsouzenému způsobit újmu na těle, ani na majetku, nebo jej trvale vyřadit z počestné společnosti. Měla se pouze dotknout svědomí pachatelů a přimět je k symbolickému usmíření s počestnou společností. Odsouzení měli ve sváteční dny a o nedělích stát během bohoslužeb před kostely nebo na jiném veřejném místě a jako symbol svého pokání za své provinění držet v rukou černé rozžaté svíce.“¹²

Forma veřejného pokání sice měla způsobit jakési zneuctění neprovdané těhotné ženy, ale ne vždy se tak stalo. Postupem času se tedy přecházelo spíše k tělesným trestům nebo pokutám, ze kterých měla vrchnost nejvíce peněz. Nejčastějším trestem

¹¹VAN DULMEN 2006, 239

¹²MATLAS 2011, 65

ale stále zůstávaly nucené práce. Nejstarší forma tohoto postihu je zaznamenána roku 1684. Kolář jménem Lorenc musel na čtrnáct dní nucených prací a své souložnici měl údajně dát čtvrtinu svého jmění. „Nejkratší dobu vyměřil Ferdinand Schwarzenberk nejmenované zmrhané dívce v roce 1686. Ještě na konci 17. století zůstávaly ženy na nucených pracích sedm až osm dní.“¹³

Zmrhané ženy, jak se těhotným neprovdaným říkalo, postupem času samy žádaly o pomoc vrchnost, aby vymáhala z otců jejich dětí peníze. Smilstvo bylo tedy ještě v mezích tolerováno. S cizoložstvím je to jiné. Je tím porušena nejen morální zásada, ale i manželský slib. Nevěrník dostal do překerní situace sebe a pochopitelně i svůj protějšek. Mohla být zpochybnována práva jejich dětí a ovlivnit život celé komunity nehledě na to, že nemorální činy mohly vésti až k domácímu násilí. Jedná se o případ cizoložství chřešťovického rychtáře Matěje Štastného a chalupnice Evy Čukové. „Zatímco manželka Štastného, který si cizoložný skutek vynutil, by prý svému muži jeho pochybení úplně a ráda odpustila, naopak Jan Čuka, který oba delikventy přistihl v chlévě in flagranti, přes opakované nabídky k usmíření nedokázal své ženě odpustit a opakovaně ji brutálně fyzicky trestal.“¹⁴ Jiný případ známe z druhé poloviny 17. století, odehrál se v Soběslavi. Agresivní karetní hráč Pavel Šremer bil svou manželku hlava nehlava. Odmítla mu totiž do hospody přinést další peníze. Tchán se za ni pokoušel postavit, ale marně.

„K sousedům nebyl o mnoho laskavější. Měšťané se dosti jednoznačně postavili proti agresivnímu muži. Co bolestně postrádáme, je doklad o úředním zásahu soběslavského soudu.“¹⁵

Nejčastější protizákonnou činností ale stále zůstává krádež. Na rozdíl od loupeže, kde byl pachatel odsouzen k smrti, si za krádež zasloužil jen vykázání ze země, což vedlo k pouhému potloukání a následnému vrácení k trestné činnosti. Pachatel se tak ocitá v začarovaném kruhu. Většina zlodějíčků se stejně uchýlila později k loupežím. Vrchnost nevěděla, co si počít a jak proti kriminalitě brojit. Občas nechala zloděje jít, jelikož si byla vědoma, že drobným krádežím se nedá předejít a při případném opakování na viníka stejně čeká kat.

¹³MATLAS 2011, 66

¹⁴MATLAS 2011, 80

¹⁵ČECHURA 2008, 162

Mezi jednotlivými druhy krádeží se rozlišovalo. Byla krádež lehká, těžká, ale i loupežná krádež a vloupání.

Rozlišovala se i krádež dobytka, v kostele, plodů i kapsářství. Za krádež v kostele, svatokrádež, rovnou následovala smrt. Za předpokladu, že pachatel ukradl tzv. majetek nechráněný čili majetek bezbranné ženy nebo poutníka, trest byl přísnější, než když byl ukraden majetek zajištěný. Děti se naopak trestaly méně, a to metlou, stejně tak i za krádež z hladu byl postih menší než za loupežnou krádež. Poprava kvůli krádeži byla možná, ale jak již vyplývá z předchozích řádků, záleželo na tom, jak moc opakovaně je pachatel trestán, nehledě na to, že soudci mohli být, ať už z jakéhokoli důvodu, shovívaví. Systém trestání kriminálních živlů začíná mít jasně daná pravidla až koncem 17. století. „Prosazuje se účinnější, systematictější potírání kriminality, vrchnost mobilizovala obyvatelstvo, vydávaly se zatykače, vypisovaly se odměny za informace a spolupracovalo se s různými správními místy, aby se zabránilo útěkům, které politická struktura Říše jinak umožňovala.“¹⁶

S přísnějším systémem začaly vznikat zločinecké organizace. Organizace byly zpravidla tvořeny chudinou, žebráky, židy či cikány. Nezřídká byly zločinecké bandy protkány příbuzenskými vztahy.

Okrádání byli hlavně chudší občané. Další nekalá praktika, která se často vyskytovala, bylo padělání peněz. Podíleli se na tom vážení měšťané a i vysoká šlechta, která mnohdy na falšování mincí zbohatla. Způsob padělání se dělí na šest skupin. Jedná se o obchody s nekvalitním zbožím. Uvedené míry u něho mohou být lživé. Nic objeveného na tehdejší ani dnešní dobu, dále daňové úniky, falšování dopisů a pečeti a jiných listin.

Rozhodně nelze opomenout falešné hráče s kostkami či kartami. Ti byli schopni obrát bezelstného hráče až na kost. Šejdíři a divotvorci byli dalším druhem podvodníků. Opatřili si příslušné listiny a vydávali se za někoho jiného. Nejčastěji za šlechtice. Pokud se daný člověk uměl chovat vznešeně, podle společenských pravidel a opatřil si příslušný oděv, mohl šlechtických výhod využívat třeba celá léta. Není pochyb, že největším zločinem je i dodnes vražda. Oproti dnešní době se jich však událo mnohonásobně více. Spousta jich zůstala neodhalena. Nemuselo jít ale vždy o účelné zabití čili vraždu. V druhé polovině 17. století se jeden šlechtic dostal do velmi nepříjemné situace. Bylo to na letním jarmarku v Třeboni.

¹⁶ČECHURA 2008, 243

„Kdo měl chuť a peníze, mohl tu strávit příjemný letní den plný rozptýlení. Současného člověka může zajímat, proč šlechtici měli s sebou při takové příležitosti zbraň. Možná proto, aby mohli reprezentovat svůj status. A to je vlastní počátek případu barona Gerarda Hamerského, jenž se chtěl při jarmarku se svou zbraní možná pochlubit. Stačila však malá neopatrnost či pokus o demonstraci síly a měšťan z Mezimostí padl mrtev k zemi.“¹⁷ Nehoda stála šlechtice spoustu peněz a ještě navíc ohrožení jeho postavení Celkově v raném novověku tedy můžeme vysledovat, že páchané trestné činnosti se do dnešních dob nijak nezměnily. Otázkou zůstává, zda pokud by byly trestány stejně i dnes, docházelo by k nim vůbec?

¹⁷ČECHURA 2008, 174 a 175

3. Vesnice a její obyvatelé

Významnou postavou mezi vesničany byl bezesporu sedlák. Existoval sedlák movitý a méně movitý. Můžeme zaznamenat rozdíly sociálního postavení, které nutně nemusely záviset na množství vlastněného majetku. Mohlo se jednat spíše o kvalitu než kvantitu, jako kvalita polí, počet dobytka či povozů.

„S nerovným vlastnictvím souviselo nerovné právní postavení pozemků. Chalupníci, nejpočetnější skupina mezi „sedláky“, se často rekrutovali z bývalých nádeníků nebo řemeslníků, kteří časem mohli získat půdu a také podíl na obecním majetku.“¹⁸

Právě nejnižší vrstvu lidí, kteří vlastnili nějaký majetek, představovali chalupníci a domkáři. „Vedle samotného sedláka, který veškerou obživu zabezpečoval výhradně zemědělským využíváním svého pozemku, žila na vesnici ještě řada dalších obyvatel se svými rodinami, kteří sice vlastnili domek a malý pozemek, ale museli se nechat najímat u některého sedláka za úplatu, nebo pracovali v domácí průmyslu, případně se věnovali řemeslu nebo také pracovali jako nádeníci. Dále zde ještě žila čeleď, která sloužila na statcích a byla nemajetná, a chudina, která se živila žebrotou a příležitostnou námezdní prací.“¹⁹ Mezi vesničany nechyběl farář ani rychtář.

Zmiňovaní sedláci měli v poslední třetině 17.století opravdu hodně práce a to v důsledku třicetileté války.

3.1. Třicetiletá válka a její důsledky na venkově

Třicetiletá válka byl velký evropský konflikt. Odehrávala se v letech 1618 – 1648. Dětila se na válku Česko – Falckou (1618 – 1623, můžeme ji však rozdělit i na válku Českou 1618 – 1620 a Falckou 1620 – 1623), dále na válku Dánskou (1625 – 1629), Švédskou (1630 – 1635), Švédsko-Francouzskou (1635 – 1648). Válku českou započala pražská defenestrace, dva místodržící byli vyhozeni z okna dvorské kanceláře Pražského hradu, konkrétně 23.května 1618. „V jarních měsících roku 1618 vřely české země vnitřním neklidem a největší pnutí bylo cítit v samotném českém království . Byl to neklid, jehož zdroj plynul z narůstajícího napětí mezi stranou katolickou a nekatolickou.“²⁰ Náboženská netolerance habsburské vlády zkrátka vyvolávala nepokoje. Stavovské povstání bylo potlačeno Ferdinandem II. a Katolickou ligou v

¹⁸VAN DULMEN 2006, 18

¹⁹VAN DULMEN 2006, 17

²⁰ČORNEJOVÁ/KAŠE/MIKULEC/VLNAS 2008, 12

bitvě na Bílé hoře 8. listopadu 1620. Fridrich Falcký, který byl stavy zvolený za českého krále, uprchl ze země a rekatolizace v Českých zemích mohla nabrat rychlý spád. Panovník získal téměř veškerou moc a kráčel ruku v ruce s katolickou církví.

„Dramatické události prvních pobělohorských let ukázaly, jak tvrdě a nekompromisně dokáží panovník a jeho politikové jednat s poraženými a zabezpečit si pozice získané bělohorským vítězstvím.“²¹

Na území Říše německé se posléze odehrávala válka o Falc, kterou měl původně v držení právě Fridrich Falcký. V dalším období války, války dánské, vznikla 9. prosince 1625 Haagská koalice. Jednalo se o spojení Nizozemí, Anglie, Dánska a severních států Svaté říše římské proti Habsburkům. Kristián IV. Byl velitelem této koalice. Mezitím se ale na opoziční císařské straně v bitvě angažoval Albrecht z Valdštejna, což dánský král netušil. Kristián IV. zaútočil na území při baltském moři, ale neuspěl. Severní Německo skončilo dobytím císařskými vojsky Albrechta z Valdštejna. V rámci války si Ferdinand II. mohl dovolit ustanovit roku 1627 Obnovené zřízení zemského pro země Koruny české. Znamenalo to dědičné právo Habsburků na český trůn, nucené katolické vyznání a rovnoprávnost češtiny s němčinou pro všechny. Hlavní postavou ve válce švédské byl Gustav II. Adolf, který skončil v bitvě mezi císařskými vojsky v čele s Albrechtem z Valdštejna a Švédy u Lutzeniu. Saská vojska obsadila Prahu 1631 a o rok později se udála bitva, kde Gustav II. Adolf zemřel. Albrecht z Valdštejna byl posléze v Chebu zavražděn. Švédská vojska byla následně poražena, již tedy pod jiným velením, císařskou armádou v bitvě u Nordlingenu roku 1634. Následujícího roku měl pražský separátní mír pomoci ukončit válku. Švédové se ale stále snažili obnovit protihabsburskou koalici. Sasko nechtělo, a uzavřelo s císařem mír, tím si zajistili území Horní i Dolní Lužice. Mezitím Francie, podporovaná Nizozemím a Švédskem, vyhlásila válku španělským Habsburkům. Do Čech přišli Švédové a plenili bez zábran.

1645 se ve středních Čechách odehrála velmi krvavá bitva. Švédský generál Torstenson se svými vojsky porazil císařské oddíly. O tři roky později Švédové dobyli Malou Stranu a Hradčany. Dobrovolná vojska však zbytek svého území obhájila. Válka byla ukončena Vestfálským mírem 1648, který posiloval habsburský absolutismus a jeho hlavním krédem bylo „čí země, toho náboženství“.

Daná situace měla samozřejmě dopad na venkovské obyvatele nejen v jižních

²¹ ČORNEJOVÁ/KAŠE/MIKULEC/VLNAS 2008, 107

Čechách. Třicetiletá válka a především pak období po ní změnilo vztah mezi panovníkem a poddaným. Poddaní byli de facto připoutáni k panství a práce bylo více než dost v důsledku přemíry robotní povinnosti. Země byla po třicetileté válce zpustošená a zchudlá, byla proto vydána přísná pracovní nařízení, která sedláci museli dodržovat. „Od sedmdesátých let 17. století se zde skutečně rozšířili neomezené roboty, vyžadované podle aktuálních potřeb.“²² To vše v důsledku války.

„Jaká však byla praxe? Nejen pozdní příchod a ledabylé vykonávání povinností se stalo obecným jevem, ale dokonce část sedláků (a to nebyli jen jednotlivci) prostě přikázanou práci nevykonala.“²³ Je tedy vidět, že vztah venkovana k panovníkovi nebyl bezmezně obdivný. Jaroslav Čechura se ve své knize - Selské rebelie roku 1680 - k tématu vyjadřuje následovně: Jisté je bezesporu jen jedno, v roce 1680 byl na jednom z největších jihočeských panství, tedy třeboňském, klid. A klid byl skutečně i v celých jižních Čechách, dodává následovně. Přesto obecná nespokojenost s přemírou roboty vyústila selským povstáním roku 1680.

3.2 Lidé na okraji společnosti

Venkov obývali i lidé, jenž byli takzvaně sociálně vyloučení. Nelze s jistotou říci, jak se vlastně někteří z nich na okraji společnosti octli. Jisté, ale je, že v minulosti porušili zavedená pravidla a cesta na okraj pak byla jako strmý pád. Velká skupina těchto lidí, byli lidé zvaní potulní. Můžou se jevit jako skupina jednotná, ale ve skutečnosti obsahuje několik menších podskupin. „Zpravidla se jednalo o žebráky a vaganty, šumaře a provozovatele atrakcí, obchodníky s drobným zbožím a podomní obchodníky. Bylo pro ně příznačné, že neměli stále bydliště, a snad i obecné podezření z podvodu.“²⁴ Původem z venkovské ba i městské společnosti se potulovali, kde mohli. Jimi ale výčet tuláků nekončí. Mezi ně můžeme zařadit i kotláře, mastičkáře a brusiče nůžek, jež lidé velmi potřebovali, pro jimi prováděné služby. Těžké to měly i ženy. Smrt manžela jim mnohdy mohla přivést chudobu a už byla řazena k lůze, a stejně tak jako svobodná těhotná dívka se živila drobnými krádežemi. Moc důvěry společnost nevkládala ani do mlynářů. Často museli prokazovat svoji počestnost. „Jistou roli hrála skutečnost, že mlýny často ležely u potoků a řek, odloučeny od vesnic a měst, což

²² ČECHURA 2001, 21

²³ ČECHURA 2001, 21

²⁴ VAN DULMEN 2006, 197

ztěžovalo kontrolu života jejich obyvatel.“²⁵ Rasově pak společnost vyloučila již zmiňované židy a cikány. Převážná většina z nich neměla na území vesnic ani měst, co pohledávat. Cikáni se navíc odlišovali barvou pleti. „Tvořili nápadnou, jasně vymezenou a tím postiženou skupinu. Každý je mohl beztrestně zabít, měl jimi opovrhovat a byl přímo povinen je pronásledovat. V českých zemích byli cikáni po požáru Starého a Nového Města pražského roku 1689, ze kterého byli obviňováni, označeni patentem Leopolda I. za psance a do tří dnů měli opustit zemi pod hrozbou smrti oběšením.“²⁶

Další patent vydal Karel VI. 20. června 1721. Dle něho měli být věšeni muži i ženy a děti dávány na převýchovu do špitálu či do dobrých křesťanských rodin. Tryzna se zmírnila až za dob Marie Terezie. Zmíněné patenty se však nedodržovaly stoprocentně a tak bylo možné spatřit hrstku cikánů na venkově, ke kterému tak patřili. Bylo zřejmé, že se s usedlými obyvateli vesnic museli znát. Ne zřídka u nich přespávali, jelikož neměli kam jít. O cikánech se lze dočíst, že kromě drobných krádeží a prosté žebroty byli dobrými kováři, koňáři, podobní obchodníci či hudebníci. Díky tajemnému nádechu jejich existence lidé uvěřili i jejich hádání z ruky nebo věštění. Tím však riskovali obvinění z čarodějnictví a tak mnohdy raději zůstali u řemeslných prací.

²⁵VAN DULMEN 2006, 200

²⁶BŮŽEK a kol 2010, 154

4. Kultura a každodenní bytí

Venkov jako celek tvoří jednotlivé domy, v nichž jsou rodiny v čele s hospodářem. Hospodářova žena pečuje o děti, domácnost, obstarává prádlo a stará se o drobnou zvěř. Mimo hlavních členů se zde mohli vyskytovat i příbuzní, podruzi, výměnkáři, čeledínové a děvečky. Pán domu rozhodoval o všem. Život se nerozděloval na soukromý a pracovní, jelikož na soukromý nezbýval čas asi prostor. Domácnost je pak čistě patriarchální. Ostatní konají v souladu s potřebami pána domu. Jak již bylo řečeno, tělesné tresty se vyskytovaly často a považovaly se za součást výchovy.

Tereziánský katastr a berní rula jen potvrzují, že v polovině 17. století skutečně žilo na venkově až 56% hospodářů, 30% chalupníků a 14% bezzemků.

O sociálním statusu na venkově rozhodoval převážně majetek. Movití hospodáři měli tedy oproti nižším vrstvám (a ženám) značnou výhodu. Majetkem se dala dokonce vykoupit i ztracená čest. Ať už je venkovan venkovánem chudým či bohatým, nemění se nic na tom, že chtě nechtě patří do nějakého společenství, kde je potřeba dodržovat pravidla, ať už jde o dohodu o ochraně proti ohni, pomoc při porodu či nemoci nebo třeba jen půjčení náradí či dobytka. Kolektiv se utužoval pomocí vzájemných setkání, mohou to být křtiny svatby i pohřby. Obtížnější než vztah k sobě samým byl vztah venkovanů k církvi a k vrchnosti. Kdo toho mohl dobře využívat, byl farář.

„Farář totiž mohl být nejen duchovním pastýřem a kazatelem, ale také vlastníkem – vrchností, jíž byl venkovan nucen odvádět dávky. Většina venkovanů chodila alespoň o svátcích do kostela, který byl zároveň i místem společenských setkání.“²⁷ Farář měl více vědomostí a tak byl pro venkovany ztělesněním skutečné autority. Respektovali jej a on se na ně mohl spolehnout. Obě strany si tedy byly ku prospěchu. K jistému zneprátení mohlo dojít, ale jen tehdy, pokud farář zneužíval své moci – žil příliš přepychově či chodil za ženami.

Kromě vzájemné sounáležitosti k lidem, choval venkovan i silný vztah ke svému majetku. Bylo vcelku nutné mít více dětí. Čím více jich bylo, tím delší dobu se hospodářství udrželo. Definitivní potvrzení toho, že hospodářství nezpustne, představovalo provdání všech potomků.

²⁷BŮŽEK 2010, 404

4.1 Svatební přípravy a obřad

Před tridentským koncilem, pokud pár měl uzavřít sňatek, bylo obvyklé vzájemné setkání rodičů a všech jejich dětí. Vzájemné potřesení pravicemi vypovídalo o důvěře „Nové okolnosti uzavření sňatku byly projednány během dvacátého čtvrtého zasedání tridentského koncilu, které trvalo po celý rok 1563. K závěrečnému vyhlášení dvanácti kánonů a 'dekretu o sňatkové reformě' o deseti kapitolách“, nazývaného podle svého prvního slova Tametsi ('zatímco'), dospělo konciliární jednání teprve 11. listopadu 1563“.²⁸ Podoba slavnostního aktu tedy získala pevná pravidla

a zároveň se začaly objevovat i překážky bránící sňatku (pokreventství, švagrovství, únos, konkubinát). Za potřebnou a nutnou začala být považována zpověď před obřadem. Každé manželství bylo stvrzováno prostřednictvím jednotné slovní formule „Ego vos in matrimonium coniungo“ („Spojuji vás v manželství“).²⁹ Ještě počátkem 17. století byla některá manželství stále uzavírána bez kněze, pouze za přítomnosti příbuzných a známých. Nový sňatek byl automaticky zapsán do matriky společně s místem původu sezdaných jedinců. Podoba zápisu se v průběhu let zdokonalovala. A teď již co předcházelo obřadu.

O budoucím manželství se jednalo za účasti svědků. Probíhala takzvaná ústní a posléze písemná dohoda. Podání či plácnutí ruky a symbolické připití značilo, že dohoda je uzavřená. Když byl někdo z okolí proti chystajícímu se sňatku, mohl rozhodně vyjádřit svůj nesouhlas. Oba po svatbě obvykle změnili oděv, dívka i účes. Dívce do doby a během obřadu náleželo oslovení panna nevěsta. Nesmíme zapomenout na loučení se svobodou, které nám přetrvalo do dnes. V podvečer svatby se tedy bujaře vyhrávalo před stavením nevěsty. V den svatby přišel nastávající ženich do domu nevěstinych rodičů. Musel si vyzvednout nevěstu. Proběhl svatební průvod, který směřoval do místa konání – kostela. Po obřadu se všichni vydali na svatební hostinu. Svatební koláče se rozdávaly cestou z kostela. Co se hostiny týká 2 – 3 stoly, celkem po dvanácti lidech, byl obvyklý počet. Pokud jich bylo více, jednalo se o velkou skutečně svatbu. O peněžní výdaje za hostinu se postarali rodiče novomanželů. Byla to vhodná příležitost ukázat společenskou prestiž. Po hostině následovala svatební noc a následně se provádělo čepení. Čepení byla úprava vlasů. Konalo se většinou v ústraní mezi vdánými ženami. I u ženicha se konaly změny – zbavoval se kosárku a kytky. Stávalo se, že si muž se ženou přestali rozumět, ale o případné rozluce v nefunkčním vztahu

²⁸GRULICH 2008, 231

²⁹GRULICH 2008, 232

nemohla být ani řeč. „Vědomí definitivy uzavření sňatku na mladé silně doléhalo tváří v tvář způsobu vesnického života. Jestliže církevní rozhodnutí o rozluce bylo spojeno se zdoluhavou a komplikovanou procedurou, v duchovní atmosféře doby mohlo být ještě složitější vyvázat se z pevně formované sítě závazků k rodině, k vlastnictví půdy a majetku, k příbuzenským a sousedským vztahům.“³⁰

Bylo pochopitelné, že partner se vybíral podle určitých rodinných kritérií. Život dívky se zase dělil na před a po svatbě. Před svatbou se dívka připravovala na život po svatbě. Musela být především dobrou matkou a hospodyní. Někdy schopností býti dobrou hospodyňkou neoplývala a naučila ji až v praxi. Mnohdy ani nevěděla nic o intimním životě. Mládenci se naopak na ženitbu těšili. Věděli, že získají ženu a k tomu se osamostatní od nadvlády otce. „Jiné řešení než sňatek nebylo, správná praxe až do konce 19. století stanovovala, že neženatý muž v žádném případě nemůže samostatně hospodařit nebo si založit živnost.“³¹ Netřeba tajit, že sňatek znamenal povolení sexuálního života pro obě strany. Kdy na námluvy a svatbu dojde, záleželo na rodičích syna, především na otci. Ten rozhodoval, zda je jeho syn připravený převzít rodinné hospodářství. Měl tedy být silný, odvážný, rozhodný, spořádaný a měl mít smysl pro odpovědnost, neměl by se opíjet a holdovat kartám.

Uschla nam hrušečka, už něbudě rodiť, něbuděš synečku, za děvčaty chodit.

To pro dívku byl manželský život těžší práce a často čelila hrubému zacházení. K tomu jakožto nevěsta měla být: pracovitá, skromná, krásná, šetrná, nikoli lakomá a měla umět zabránit svému muži ve špatném chování. Počítalo se, že adeptka na nevěstu umí péct chleba a starat se o drůbež.

I ta nejchudší nevěsta dostala při svatbě výbavu (statek, vybytí či výchystu), která obsahovala především vybavení do domácnosti. „Nádobí (máselnice, díže, necky aj.), peřiny (podle nich se soudilo na její zámožnost), zásoby plátna, šaty chodící a voblékač (tj. Prádlo), náradí (kolovrat, přeslice, trdlice atp.) a nábytek (truhlu, misník, almaru). Nešlo jen o pouhé povinné odbytí nároku, o materiální příspěvek do začátku soužití, mnohé věci byly i citovým poutem k domovu, jeho hmotnou a duchovní připomínkou. Výbava poskytovala i výmluvné svědectví vztahu rodičů (zejména matky) k dceři, jak potvrzuje péče o její přípravu“.³² Nemajetná nevěsta si na výbavu musela našetřit. Plátno muselo být z vlastnoručně vypěstovaného lnu. Ručníky a plachty si

³⁰NAVRÁTILOVÁ 2012, 205

³¹NAVRÁTILOVÁ 2012, 206

³²NÁVRATILOVÁ 2012, 224

nevěsta sama vyšila. Peřiny byly naplněné doma nadraným peřím. Celý proces shánění výroby byl zkrátka náročný.

Občasně se stávalo, že jeden z manželů v průběhu společného života zemřel. Žena měla zpravidla tři varianty:

„Za dva tři měsíce po pohřbu prvního manžela se znovu provdat, zpravidla za muže mladšího o pět, deset, ale i dvacet let, někdy i mladšího než její vlastní děti, hospodařit dále sama spolu se svými dětmi a čeledí, třeba tři, pět, i více let, a poté předat grunt nejstaršímu synovi anebo tomu, který byl podle jejího názoru nejvhodnější k hospodaření či krátce po ovdovění předat grunt nejstaršímu synovi, který už mohl být několik let ženatý, a vyměnit si s ním místo na výminku.“³³ Žena to měla po smrti hospodáře jistě těžší, její situace ale byla řešitelná. Při nepříznivých podmínkách či neschopnosti řešit věci sama a akutně pak mohla být náhlé chudobě velmi blízko. V případě úmrtí ženy, to měl hospodář také nesnadné, ale přeci jen byl zvyklý hospodářství vést, takže pouze pokračoval v rutině. Ani on se nebránil další ženitbě.

4.2 Zábava v raném novověku

Ačkoli se může zdát, že lidé raného novověku trávili čas jen prací, skutečnost je jiná. Dodržovaly se četné slavnosti a zvyky. Důvody k oslavám byly různé a často podporovaly vzájemnou pospolitost. Pochopitelně existovaly i dny bez práce jakožto neděle a jejich počet byl třebaže dostačující, ale taková slavnost byla odpočinkem společným nikoli individuálním. Význam svátků se mohl v průběhu časů měnit.

„Velké církevní svátky mohly vyústit do světských slavností typu svatodušních svátků nebo poutí a světské slavnosti typu pohřbů nebo svátku sv. Jana byly církví akceptovány v takové míře, že se jejich světský základ vytratil. Bezpochyby existovaly také zvyky a slavnosti, jejich původ sahá do předkřesťanského období, ale pátrání po stopách archaické religiozity je stejně málo přínosné jako rozlišování mezi světskými a náboženskými festiviti. V sociálním kontextu doby jsou svátky dokladem veřejné kultury, jejichž prostřednictvím se formuje zárodečná fáze občanské veřejnosti jakožto podstatná součást sociálního řádu.“³⁴

Za raného novověku ale skutečně existovalo široké spektrum zábavy, kterého se účastnili mladí, staří, muži i ženy. Ženy ustupovaly do pozadí, čím více se slavnost stávala veřejnou.

³³ ČECHURA, 2014, 12

³⁴ VAN DULMEN 2006, 124 a 125

Důležitou součástí veřejného života se stávaly hry a hrálo se všude. Především tam, kde se lidé scházeli po práci. Na ulici, doma a nejčastěji v hostincích. „Nejrozšířenější byly kuželky, karty, vrhcáby a hra v kostky. To dokládá bezpočet vyobrazení především ze 16. století. Vrchnost se sice opakovaně pokoušela „d'ábla hry“ potírat, především zamezit hraní o peníze, stejně jako trestat hlučnou nevázanost ale herní kultura se sotva dala ukáznit“.³⁵ Nesmíme opomenout míčové hry a sázky. Mezi sportovními hrami a hrami střeleckými se nedělal výslovný rozdíl. Záliba hrát si nám zůstala do dnešních dob. Díky ní se rozvíjí pohostinství, které už tehdy zažilo svůj rozkvět. Stejně tak jako v 16. století vznikala veřejná hřiště a míčovny, z nichž se později stávala divadla a operní domy.

K nefalšované zábavě venkovana patřilo také pití, které se samotné stávalo hrou. Nechybělo mnohočetné připíjení, při kterém musel hráč vypít totožné množství alkoholu jako jeho předchůdce. Výsledek pochopitelně vedl k opilosti. Ne zřídka kdy si rád zahrál i šlechtic. Pití alkoholu nebylo zdaleka jen výsadou mužů. Na slavnostech pily i ženy. Morální tlak vrchnosti a církve tento postoj změnil a tak se pití alkoholu postupně stávalo doménou mužů.

Další oblíbenou zábavou raného novověku byl tanec. Tanec byl všechny - bohaté i chudé. Sedláci si při tanci odpočinuli od práce a radní též občasně přerušili svá zasedání, aby si zatančili. Tančilo se při jakékoli příležitosti nehledě na sociální skupinu. Na místě také nezáleželo. Mohlo se tančit doma, v hostincích, na ulici, ale i na veřejných akcích. Nesmíme opomenout, že tance se mohli tančit i v řadách, v párech či sólově a to divoce či mírně. V prvním případě se místnost hemžila muži, ženami i svobodnými a provozovali divoké skoky a povyk. Není pochyb, že pohyb to byl fyzicky náročný a působil d'ábelsky, alespoň tak to viděla puritánská vrchnost. Tance divoké byly postupně potlačovány. Tanec jako takový nebyl jen zábavou ale i kulturním projevem. „Odrážel se v něm řád života, tanec stmeloval svatebčany, stejně jako mužský a ženský patriciát, balet pak zase dvorskou společnost. K tanci patřila neodmyslitelně hudba. Zněla při všech slavnostech v kostele, na jarmarku, u dvora, u hostin, svateb, při velkých procesích a průvodech. K tomu si venkovská společnost najímala potulné muzikanty a města zaměstnávala vlastní hudebníky, například městského píště, který musel sloužit při všech veřejných slavnostech. Se skutečnými kapelami se setkáváme jen u větších dvorů, kde se většinou soustřeďovalo i pěstování

³⁵VAN DULMEN 2006, 125

hudby. Nevíme přesně jak a co se hrálo k tanci a na svatbách. Raně novověká společnost však v každém případě rozvíjela přebohatou hudební kulturu.“³⁶

Tanec složil k nejen zábavě, ale též jako výraz úcty při kontaktu se zemřelými při pohřbu. Spousta tanců se hodila pouze na speciální příležitost. Na svatbách vznikl tanec „žabský“, který je přímo součástí svatebního obřadu. Pohybový tanec připomínal páření žab a symbolizoval tak soulož, která následovala nedlouho po svatbě, jelikož hlavní funkce manželství je zplodit potomka. „Co nejvyšší výskoky při tanci v předvegetativním období masopustu zase měly zajistit, aby stejně vysoko vyrostlo obilí či len.“³⁷ Právě svatba byla tou největší událostí celé obce a zároveň součástí aristokratických zábav, kde se dvořané neváhali převléknout za venkovany a „slavili svatbu“ ve venkovském duchu. Vesnická svatba měla spoustu rituálních tanců od zavinování hlavy nevěsty, tím byla přijata do stavu vdaných žen, proplétání svobodných dívek po párový tanec, který obě rodiny stmelil. Magický význam tance, ale ustupuje do pozadí ve prospěch funkce zábavní, jak již bylo nastíněno na začátku.

³⁶VAN DULMEN 2006, 127 a 128

³⁷BAHENSKÝ (ed.) 2014, 594

5. Mentalita: venkovan vs. měšťan

To, že je rozdíl v povaze venkovana a měšťana je více než zřejmé. Chtěla bych se tedy na jejich životy podívat blíže. Ráda bych zde nejdříve nastínila, kdo je vlastně měšťan raného novověku. Měšťanem byl každý obyvatel města, který měl určitá práva, především tedy právo městské, které poskytovalo měšťanovi jisté výsady, ale zároveň ho nutilo respektovat právní vztahy. Bezpodmínečně tedy musel dodržovat i zavedená nařízení. Převážná většina občanů vlastnila na půdě města obydlí. Někteří ale nikoli, to byli takzvaní neusedlí obyvatelé města. Nevlastnili zpravidla žádná stavení ani majetek. Jednalo se převážně o služby, čeledíny a tovaryše, kteří pracovali v měšťanských domácnostech a dílnách. Samotný titul měšťan ale nenosili. Ti měli alespoň nějaký peněžní příjem, na rozdíl od lidí na okraji společnosti, kteří se ve městech pohybovali též. „Společný prostor s měšťany sdíleli i jejich duchovní správci a příslušníci církevních řádů, jejichž profesní domy, koleje či semináře stály na městské půdě už od středověku, nebo tam přibyly za rekatolizace od konce 16. století. V případě celé řady vrchnostenských měst, kde se nacházelo sídlo některého urozence, docházelo k četným a velmi pestrým stykům obyvatel měst s jeho dvořany, úředníky a služebníky, kteří nemuseli být členy městské pospolitosti.“³⁸ Podobně tomu bylo u královských měst, na jejichž území se vyjímalily šlechtické domy a paláce.

Ve městech bychom ale našli i obydlí patřící Židům, cizincům a venkovanům z okolních vsí. Nevynechejme cechovní tovaryše, žáky a studenty. Všichni jmenovaní se zaručeně mísili na městských trzích a tvořili město. Město bylo samostatnou samosprávnou jednotkou, v jejímž čele stály městské rady, které se skládaly z dvanácti měšťanů, radních či konšelů. „Jednotliví členové městské rady se měli pravidelně po čtyřech týdnech střídat v úřadu purkmistra (z německého Burgermeister), který se v tomto čase stal představeným celého města i městské rady, jejíž jednání řídil. Pořadí v jakém měšťané tento úřad zastávali, bylo určeno již při obnově městské rady a odpovídalo pořadí, v jakém byli měšťané do rady jmenováni. Purkmistr, který svůj úřad zastával po obnově městské rady jako první, začal být v průběhu 16. století označován jako primátor (primas či urbit primate).“³⁹

Zajímavé je, že členové městských rad nebyli zaměstnanci města. Svou funkci tak vykonávali nad rámec, jelikož zdroj jejich příjmů byl někde jinde. Zaneprázdněnost

³⁸ HRDLIČKA 2007, 139

³⁹BŮŽEK a kol. 2010, 130

radních byla úzce spjata s velikostí města. Čím větší město, tím více práce. Radní kolegium se tedy ve větších městech muselo scházet daleko častěji. Společným znakem městské rady byly velmi provázané vztahy, což ve své podstatě není nic neobvyklého.

„Měšťané zasedající v městské radě pocházeli často z rodin, které byly provázaný hustou sítí neformálních a majetkových vztahů. V první řadě všichni byli „sousedy“, vlastnili městské právo v jednom městě a obývali domy na jeho půdě. Zpravidla šlo o výstavné domy uvnitř městských hradeb, často přímo v jeho středu na náměstí. Kromě toho navíc navazovali a udržovali navzájem rozmanité vztahy neformální či příbuzenské.“⁴⁰ Díky neformálním vztahů se tedy v radě mohl téměř každý znát s každým. Některé normy zakazovaly, aby v jedné radě seděli pokrevní příbuzní, ale v praxi se to dodržovalo zřídka. A to hovořím jen o příbuzenských vztazích. Radní byli navzájem často velmi blízcí přátelé. Příbuzensky, ale byly rady provázaný natolik, že se mohli objevovat ve funkci radních i příslušníci jedné měšťanské rodiny. Jako příklad může sloužit rodina pelhřimovského radního Matěje Mauricia Klokotského. Na konci 17. století obsadila ty nejvýznamnější úřady právě v Pelhřimově. Neformální vztahy „sousedů“ či „spolusousedů, jak se nazývali“ ve skrze tvořili sousedství.

„Do sousedství se raně novověký člověk v podstatě rodil, byť ve skutečnosti se sousedem stával až po dosažení plnoletosti. Ať se mu to líbilo či nikoli, byl členem uskupení několika desítek, stovek a v případě velkých měst i tisíců osob., které navzájem spojovalo – moderní terminologií řečeno – místo trvalého pobytu.“⁴¹ Za předpokladu, že jste se právoplatným vlastníkem městského práva se všemi strastmi a radostmi chtěl stát a nepřicházel zvýhodněn úzkými kontakty s městskou radou, bylo přijetí o to složitější.

„Každý zvenčí přicházející uchazeč o udělení měšťanského práva musel vyčkat na projednávání své žádosti u městské rady, která zastupovala celou obec, postavit za sebe rukojmí ze společenství, jehož se chtěl stát příslušníkem, a zaplatit předem určený obnos do městské pokladny.“⁴² Měšťan byl ale více než jednotka z celku. Jeho názory měly váhu. Mohl ovlivňovat nejvyšší samosprávný orgán ve městě jakožto městskou radu. Už slovo soused evokuje sounáležitost, a aby soused mohl být váženým měšťanem, je zapotřebí dodržovat určitá pravidla. Pokus měšťan vlastnil dům, zajisté byl součástí farního obvodu, kde se pak v místním kostele stýkal s farníky společně s

⁴⁰BŮŽEK a kol. 2010, 133

⁴¹ HRDLIČKA 2007, 141 a 142

⁴² HRDLIČKA 2007, 142

celou rodinou. „Současně byl kostel i místem, v němž se měšťan před zraky svých sousedů veřejně stavěl na odiv. Právě zde se odehrávalo liturgické jádro nejvýznamnějších přechodových rituálů života měšťana i jeho rodiny – v kostele křtil své děti, uzavíral tu sňatek a vycházel odtud na svou poslední cestu na hřbitov.“⁴³

Měšťan se snažil žít čestný a zodpovědný život. Pojem, jako měšťanská čest měla v raném novověku velký význam. Především muž měl dbát na to, aby jeho žena vstupovala do manželství neposkvrněná. V případě potomka-dcery měl zodpovědnost i za ni.

„Rodová čest a čest rodiny byly základním kamenem pro zapojení mužů i žen do sociálních vztahů městské pospolitosti. I tato čest stejně jako čest v rodině a rodových vztazích představovala důležitou hodnotu, která byla v mikrosvětě každého města vystavena neustálým útokům okolní společnosti.“⁴⁴

Zaútočit na čest měšťana a jeho rodinu mohl, každý kdo chtěl a jakkoli chtěl. Zesměšnit něčí čest bylo možné dokonce i písní, nemluvně o fyzickém napadení či nevybíravých gestech. Každý měšťan se tedy musel chovat podle svého vědomí a svědomí, aby předešel případnému osočování. Existovala řemesla nečestná a na jejich vykonavatele už bylo navždy nahlíženo jako na lidi z okraje. Nebyli to jen prostitutky, tuláci a žebráci, ale i kati. „Byli sice plnoprávními lidmi, kteří mohli mít svůj majetek, ovšem jejich sociální i rodinné vztahy k městské pospolitosti byly velmi omezené. Jejich obydlí se zpravidla nacházelo u městských hradeb nebo až za nimi a rovněž v kostele měli sedět odděleně od ostatních.“⁴⁵ Naopak vpředu seděli ti, jejichž si společnost vážila nejvíce, ale i takový se mohl dostat až před soud za narušení takzvaného kódu cti. Odpověď, jak takový kód vypadal a co všechno se považovalo za narušení, částečně dávaly právní sbírky a závažnost činu řešila městská rada, stejně tak jako napadnutí cti zemřelého.

Důležité ale je, že tím hlavním ztělesněním oné cti, měli být právě radní. Měšťané se tedy snažili žít právě po jejich vzoru a mít spořádaný rodinný život bez tak zbytečných karambolů. Podstata spokojeného žití byla vcelku materiální.

„Vlastní pozemkový a nemovitý majetek byl po celý raný novověk základem jistot měšťanova bytí. Oproti úřednické službě či finančním operacím představovala půda a dům trvalou hodnotu a nezczizitelnou oporu existenčního zajištění měšťana i jeho rodiny. Ani takový význam ale nebránil, aby se s domy, předměstskými dvory,

⁴³ HRDLIČKA 2007, 142

⁴⁴ BŮŽEK a kol. 2010, 391

⁴⁵ BŮŽEK a kol. 2010, 392

zahradami či vinicemi čile obchodovalo. Význam takového vlastnictví stoupne při pročítání zápisů o jejich nákupech a prodejkách v městských knihách.“⁴⁶ Majetek v podobě domu či pozemku neznamenal jen zhmotněné peníze. Majiteli většinou sloužil i jako prostor k podnikání, čili k provozování řemesla či obchodu. Měšťan měl zpravidla více zdrojů obživy a snažil se tedy vytěžit zisk z více stran, jelikož materiálním zajištěním stoupal okolí v očích. Dovolím si uvést jeden příklad za všechny.

„Jan Zákostelecký, který žil z prodeje obilí, slámy, dobytka, mléčných výrobků, drůbeže, ovoce, vína z vlastní vinice a sladu z vlastní sladovny, z výnosů drobných peněžních půjček, z pronájmu pozemků či z vaření a šenkování piva ve vlastním domě, nebyl mezi měšťany královských ba ani poddanských měst žádnou výjimkou.“⁴⁷

Kromě principu obživy měly domy ještě něco společného. Kvůli gotickým zástavbám se domy nemohly rozšiřovat do šířky, ale do hloubky. Díky tomu vznikaly prostory jako dílny, komory pro čeledi či sklady. V případě majetnějšího měšťana mohlo být řešení přikoupení sousedního domu. Mohla tak vzniknout pavlač. To už se ale týkalo náročných přestaveb, které vznikaly ještě před bitvou na Bílé hoře. Ve správné domácnosti měšťana nechyběla literatura s převažující náboženskou literaturou a bicí hodiny. „Především od 17. století se ve městech rozšířilo pronajímání částí domů jiné rodině. To pochopitelně kladlo zvýšené nároky na vymezení zásad sousedského soužití a na potřebu uzavřít – uzamknout – si vlastní domácnosti.“⁴⁸ Jednoduše řečeno, v přízemí hostinec, v patře soukromá domácnost. I tak měšťan přišel o část soukromí, ale doslova se to vyplatilo. To venkovské počínání bylo přeci jen odlišné. Venkované totiž nebyli jen uskupení jednotlivců, ale celek, který měl stejná práva a zájmy. I přesto byla venkovská společnost rozlišená na jednotlivé vrstvy. Zákaz spolurozhodování, co se týká závažných situací obce, platil jak pro ženy, tak pro nižší vrstvy na rozdíl od bohatých hospodářů, kteří měli na chod vesnice vliv. Stejně tak jako v životě měšťana i v životě venkovana hrál roli majetek.

„Získání majetku přitom nebylo prvotním zájmem, nýbrž bylo nezbytné k uskutečňování a zachování určitého životního stylu. Peníze měly v očích vesnického obyvatelstva tu vlastnost, že byly schopné do jisté míry nahradit i ztracenou čest.“⁴⁹ Nejednou měšec byla potřeba na pořádání venkovských oslav. Obvykle je měl na starost sedlák, a pokud si to nemohl dovolit či neměl koně, jakoby nebyl pro ostatní sedlákem.

⁴⁶HRDLIČKA 2007, 150

⁴⁷HRDLIČKA 2007, 151

⁴⁸HRDLIČKA 2007, 154

⁴⁹BŮŽEK a kol. 2010, 403

Sedlák nežil jen se svojí rodinou, ale žil pro lid, pro sousedství.

„Sousedstvím se rozumí společenství sousedů, kteří byli soustředěni kolem jednoho statku a byli na sebe navzájem odkázáni, přičemž příbuzenské vztahy v něm nehrály roli. Někdy mohlo susedství zahrnovat i celou obec. Přátelé byli sedlákovi příbuzní, k nimž byl vázán povinnostmi, ale mohl od nich také očekávat pomoc. Vesnické společenství představovalo sociální a politický svazek všech hospodářů v jedné vsi.“⁵⁰ Za předpokladu, že hospodář zemřel dříve, přebíral usedlost jeho potomek, ale až po uzavření svazku, což se v druhé polovině 17. století změnilo. V období hospodářského úpadku bylo žádoucí, aby majetek/usedlost přešla do rukou dospívajícího potomka co nejdříve nebo se prodala cizí osobě. Původní majitel z toho ale musel profitovat. Jednalo se o takzvaný výhodný „výměnek“. „I podobu výměnku ovlivňovala řada skutečností. Špatný stav předávaného hospodářství, málo peněz i drobný rozsah majetku předurčovaly výměnkáři jen doživotní příbytek. Velká hospodářství, která dobře prosperovala, umožňovala k výměnku vyčlenit i hospodářské zázemí.“⁵¹ Pokud výměnu zařizovala vdova, byl rozsah výměnku určen předem v poslední vůli. V raném novověku se neustále setkáváme s manželstvími s velkým věkovým rozdílem, takže nebylo neobvyklé, u mužů ani u žen, vystřídání více životních partnerů. Tím se zvyšoval počet dětí z různých manželství a vztahy mezi jimi a nevlastními rodiči nebyly vždy idylické. I to mohlo proces výměnku ztížit. Aby nevznikaly přebytečné konflikty mezi nevlastními dětmi a rodiči a nestalo se, že by byl dětem upřen dědický podíl, existovali poručíci a sirotčí knihy. Hlíдали, aby se osiřelým dětem nestala křivda. Křivda by totiž mohla způsobit urážku na cti a ta byla pro vesničana primární, nikoli jen pro měšťana. „Na základě individuální a kolektivní paměti se zpravidla vytvářela na venkově dobrá nebo špatná pověst. Čest byla tím nejcennějším, co příslušník raně novověké vesnické pospolitosti mohl vlastnit. Byla předpokladem pro utěšené vztahy pro sousedy, podmínkou pro úspěch v práci i v zaměstnání, pro dobrou sňatkovou politiku i možné získání úřadu v městské nebo vesnické správě.“⁵² Čest vytvářela společenské postavení, zároveň bylo žádoucí, aby i venkovan z neprivilegované vrstvy, prokázal, že ji má. Čest se musela neustále chránit před jakýmkoli napadením a každý moc dobře věděl, jak moc čestný je, důležité ale bylo, jak jej vnímalo okolí. Čest zdaleka nebyla jen jedna, o to složitější bylo si je zachovat. Venkovan mohl patřit do

⁵⁰BŮŽEK a kol. 2010, 403

⁵¹GRULICH 2007, 172

⁵²BŮŽEK a kol. 2010, 446

více celků, což pro něj znamená vícekrát prokázat čest.

„Zpochybnění cti individua a jeho obvinění z nečestnosti, že „nemá dobrou pověst“, tak v podstatě útočilo na představu subjektu o sobě samém i na kolektivní čest společnosti, jejichž byl součástí, ať šlo o rodinu, rod či cech.“⁵³ Pokud venkovan neprotestoval, mohl snadno ztratit svoje postavení ve společnosti. A tak se on stejně tak jako měšťan snažil žít život tak, aby nemusel neustále napravovat svoje chyby. Jestli něco naopak odlišovalo měšťana a venkovana, byl to přístup k pojmání času. V každém městě i vesnici zněly kostelní zvony. Každému však čas šeptal něco jiného. „Zatímco těm druhým ukrajovaly neustále dopředu běžící lineární čas, pro venkovské lidi byly součástí koloběhu, který vrcholil na den svatého Jiří (23. nebo 24. dubna) a o svatém Havlu (16. října). V těchto dnech se odváděly pozemkové vrchnosti pravidelné peněžní platy a naturální dávky, nejčastěji tvořené obilím, drůbeží, vejci a sýry.“⁵⁴ Při zemědělských pracích zase venkované věřili takzvaným dobrým a špatným dnům. Tvrdili, že cyklus měsíce může ovlivňovat jejich úrodu. „Jde-li měsíc nahoru sej a sázej rostliny, které rostou vzhůru, čímž se myslelo obilí, len, mák. Když naopak měsíce ubývalo, nastal čas vhodný k setí kulatin – hrachu, čočky, mrkve a řepy.“⁵⁵ Na Velký pátek se dokonce nemělo začínat s prací. Nemělo se vůbec hýbat se zemí. Pokud se nějaký rituál vynechal, venkovan v tom spatřoval katastrofu. Kromě zasetí jednotlivých plodů byla podstatná i první jarní orba. Oráč si oblíkl čistou košili a po příchodu domů ho manželka či děvečka polila vodou. Tím se zaháněla lenost. K zahájení patřilo „chléb setí“ čili použití obřadního pečiva. Zajistila se tak hojnost půdy. Po orbě byl pluh věnován prvnímu žebrákovi. Půda měla i charakter vymezovací. „Vzhled každé vesnice do jisté míry odrážel dělení zemědělské půdy obce (plužiny). To odpovídalo přírodním podmínkám i historickému vývoji, který ovlivňoval vznik i pozdější proměny vesnických sídel. Nejrozšířenější byla návěsní forma s volným prostorem (návsi) obdélníkového nebo okrouhlého půdorysu.“⁵⁶

Vesnice mohla být i řadová, často tvořená dvěma řadami usedlostí. Jednotlivé venkovské usedlosti se skládaly ze dvou částí, z obytné a hospodářské (stáje, ovčiny, chlévy, kurníky, kůlny a stodoly). Tyto prostory byly většinou umístěny kolem dvora nebo byla obytná místnost s hospodářskými prostory pod jednou střechou, což bylo typické spíše pro chudé vesničany. Naopak rozestavení do dvora bylo domovem spíše

⁵³BŮŽEK a kol. 2010, 447

⁵⁴GRULICH 2007, 181 a 182

⁵⁵GRULICH 2007, 182 a 183

⁵⁶BŮŽEK a kol. 2010, 414

bohatších obyvatel. „V závislosti na stavebním materiálu ve venkovském prostředí vznikaly domy roubené, hrázděné, hliněné a kamenné. Dřevo, které bylo v lesnatých oblastech snadno dostupné, představovalo nejrozšířenější stavební materiál, jenž byl, používám ke stavbě venkovských příbytků. Kamenný zděný dům se v českém venkovském prostředí prosadil před koncem 18. století.“⁵⁷ Vyzdívaly se jen některé místnosti v domě, zejména kuchyně a to převážně v domech roubených. Zděná architektura, přesto, že byla daleko méně riziková vzhledem k častým požárům, se rozšiřovala velmi pomalu. Jihočeská zděná architektura proslula svým barokizujícím průčelím (Zbudov, Čakovec). Bohatší obyvatelé tak mohly ukázat, jak moc zámožní jsou, právě vnější podobou domu. Po vstupu dovnitř lze snadno rozeznat, zda se jednalo o příbytek rolníka, domáckého přadláka či jiného řemeslníka. „Vybavení venkovského domu ovlivňovaly módní trendy vycházející z měšťanského prostředí i podněty z vlastní lidové tvorby. Tesařské nářadí náleželo v této době k základní výbavě téměř každé vesnické usedlosti, takže jednodušší kusy nábytku si zručnější vesničané dokázali vyrobit sami.“⁵⁸ Nábytek vyrobený na hrubo nebyl tolik náročný na výrobu. Uplatnění ve výrobě našli především tesaři.

Truhláři se zaměřovali na náročnější nábytek s plastickou řezbou nebo malbou, který se začal častěji vyskytovat častěji až během 18. století. V raném novověku byl hlavní kus nábytku stůl. Lavice a židle ho doplňovaly. Byl všem na očích a představoval to nejdůležitější místo. Představoval rodinný život a scházeli se u něj všichni z domácnosti. Nevěsta si ho rozhodně nemusela stěhovat na novou usedlost. Dědil se totiž z generace na generaci, a tak v žádném domě nechyběl. Uprostřed stolu byl zpravidla chléb. Další neodmyslitelná součást venkovských usedlostí byla truhla, určená převážně na obilí a mouku. Mohla ale sloužit jako úložiště oděvů či knih. Vzhledem k faktu, že truhla mohla obsahovat věci osobního charakteru, mohla mít pro rodinu či jednotlivce až symbolický význam, který dělá domov domovem.

⁵⁷BŮŽEK a kol. 2010, 415

⁵⁸BŮŽEK a kol. 2010, 418 a 419

6. Panství Hluboká nad Vltavou

Hlubocké podhradí netrpělo ideálními přírodními podmínkami, což bylo dané polohou na okraji bažinatých pozemků, ale přes jejich nepřízeň zde začala vznikat menší trhová osada. „Poprvé ji máme doloženou v listině 6. května 1378, jíž císař Karel IV. Zastavil zdejší platy markraběti Janu z Leuchtenberka. Díky tomu také víme, že se zmiňovaná ves již tenkrát nazývala Podhradí (Podhrad).“⁵⁹ Kolem hradu začalo vznikat rozsáhlé panství. Hluboká se záhy začala rozšiřovat o několik desítek vesnic. Panství tedy jen vzkvétalo. Byly zakládány rybníky a dbalo se o zachovalý stav lesů. Zmiňované panství se ale přeci jen odlišovalo od těch okolních. „Hlubocké panství vzniklo jako královské komorní zboží. Jeho počátky jsou bezprostředně spojeny se založením stejnojmenného hradu a s následným podřizováním okolního obyvatelstva pravomoci zdejšího purkrabího. Jen výjimečně však zůstávala Hluboká pod přímou zprávou královské komory.“⁶⁰ Jejimi majiteli se nezřídka stávali příslušníci bohatých šlechtických rodů. Dovolte mi zmínit ty význačné: Páni z Landštejna, Lobkovic, Rožmitálu, Pernštejna a Ungnádové ze Suneku. Husická revoluce způsobila sloučení hlubockého a lišovského panství. „Největšího územního rozsahu dosáhlo panství v první polovině 16. století za pánů z Pernštejna, kteří zde položili základy vrchnostenského podnikání. Na jejich promyšlenou hospodářskou politiku navázali jejich příbuzní Ungnádové ze Suneku.“⁶¹ Právě Ondřej Ungnád, získal darem městečko Protivín od svého bratra Jana a v roce 1551 k tomu přibyly ještě statky Dívčice, Tálín a Zvíkovec. Za doby vlády Ondřeje Ungnada prodělala Hluboká mnoho stavebních úprav – vznikaly nové hospodářské podniky, dvory, vinice, obory a rybníky. Zároveň se ale Hluboká zadlužila de facto celým svým majetkem. „Prosperitě panství neprosplival ani rozmařilý život pravého renesančního šlechtice. Nakonec se Ondřej Ungnád natolik topil v dlužích, že si nevěděl rady a přenechal raději hlubocké dominium své manželce Anně ze Střechova.“⁶² Dával přednost rytířským radovánkám a filosofické literatuře, zatím co Anna nesla všechnu zodpovědnost na svých bedrech. Snažila se rozprodat jednotlivé části panství, aby alespoň částečně splatila dluh, co Hlubokou tak tížil. Po Anně vládl hlubockému panství Ondřejův syn Adam, ale jablko nepadá daleko od stromu a tak se hospodářství opět nedařilo. 1561 vykoupila hlubocké panství královská komora, jak již

⁵⁹KOVÁŘ/KOBLASA 1997, 14 a 15

⁶⁰MATLAS 2011, 50

⁶¹MATLAS 2011, 50

⁶²KOVÁŘ/KOBLASA 1997, 20

bylo nastíněno v počátku kapitoly.

„Finančních potíží Ungnádů ze Suneku dokázal u císaře Ferdinanda I. Obratně využít Jáchym z Hradce, který se o získání zástavního zboží Hluboká zajímal již od poloviny 50. let. Svého cíle dosáhl 14. března 1562, kdy mu byla dědičně prodána za 115 000 tolarů. Zápisem v zemských deskách se Hluboká ze zboží komorního stala svobodným šlechtickým panstvím a Jáchym z Hradce druhým nejbohatším šlechticem v království.“⁶³ Jáchym však o tři roky později skonal ve výpravě proti Turkům. Utopil se ve vodách Dunaje. Jeho nejstarší syn Adam nebyl plnoletý a tak se správy statků ujala Anna, vdova po Jáchymovi. Adam ale záhy dospěl a začal pracovat na opětovném rozkvětu Hluboké. A stejně tak jako jeho předchůdci, i on brzy vyčerpal všechny finanční prostředky. „Odvážil se sáhnout i na sirotčí peníze, na něž se doposud vztahovala samospráva blatských sedláků, a tak podnítil v roce 1581 povstání na zbudovských blatech.“⁶⁴ Nebylo ale všechno zlé, co Adam z Hradce pro panství vykonal. Udělil městu Podhradí právo odúmrtí 22. září 1587. „Znamenalo to, že majetek kohokoli, kdo by z některého zdejšího gruntu zběhl nebo bez dědiců zemřel, připadne obci. Právo odúmrti zaručovalo poddaným relativně volné nakládání s dědictvím a usnadnilo jim do jisté míry plnění předepsaných povinností.“⁶⁵ Koncem 16. století byl sepsán urbář pro celé hlubocké panství. Podhradí čítalo v 47 chalup a usedlostí. 1596 Adam umírá a panství přebíral syn Jáchym Oldřich. Hlubocké panství ale putovalo dál do rukou Bohuslava Malovce z Malovic. Stalo se tomu 10. prosince 1598. Bohuslav Malovec z Malovic jej odkoupil za 320 000 kop grošů míšeňských. „Nový majitel přenesl na Hlubokou své sídlo, sloučil v ní vlastní statky Vlhavy a Dřítěň a obratem od ní odprodal v hodnotě 60 000 kop grošů míšeňských hospodářsky téměř autonomní statek Protivín. Tím učinil další významový krok k územnímu scelení rozlohy velkostatku.“⁶⁶ 1608 umírá a hlubocké panství bylo přiděleno jeho třem synům Jetřichovi, Janovi a Václavovi. O pár let později v srpnu roku 1619 bratři svorně tvrdili, že císařské vojsko způsobilo na panství škody nejméně 700 000 kop. V době pobělohorské ale nebyla šance na náhradu, navíc v roce 1622 byli obviněni z účasti na povstání a jejich majetek byl konfiskován.

Panství tak převzal Ferdinand II, který jej záhy předal svému generálu Donu Baltazarovi de Marradas. „S jeho jménem je spjata štedrá podpora různých účelů

⁶³MATLAS 2011, 50

⁶⁴KOVÁŘ/KOBLASA 1997, 21

⁶⁵KOVÁŘ/KOBLASA 1997, 22

⁶⁶MATLAS 2011, 51

náboženských, zejména pak mariánského chrámu v Českých Budějovicích. Tam byl také po své smrti v roce 1638 pohřben. Skutečností zůstává, že v hlubocké tradici není válečný dobrodruh don Baltazar zapsán právě zlatým písmem, na objektivní zhodnocení jeho významu pro Hlubokou se však dosud čeká.⁶⁷

Nutno podotknout, že před smrtí ještě stihl v poslední vůli odkázat majetek, co vlastnil v Čechách, Rakouských zemích, Španělsku a Itálii svému synovci a nástupci v jedné osobě, Francescovi di Soler y Marradas, který byl známý pro svoji vstřícnost k poddaným. Často byl kmotrem novorozených dětí a založil masné krámy a jatka. Není žádným překvapením, že po jeho skonu Hlubokou vedl jeho syn Bartolomeo Solero Marradas y Vique hraběte ze Sallentu. „Snad se tomuto Španělovi v našich krajích příliš nelíbilo a 1. října 1661 prodal hlubocké dominium za 358 000 zlatých Janu Adolfo I. ze Schwarzenberku.“⁶⁸ Téměř tři následující století byli Schwarzenberkové v popředí. Hned z počátku vlády založil Jan Adolf I. v Podhradí manufakturu na zpracovávání vlny, která se sice dlouho neudržela, ale šlo o vůbec o první manufakturu v jižních Čechách. Jan Adolf se nenechal zastrašit jedním neúspěchem a nechal pro změnu přesně určit hranice celého panství, které byly v druhé polovině 17. století ohraničeny kamennými mezníky.

Roku 1663 byl Janem Adolfem přikoupen dvůr Červený újezd za 635 zlatých rýnských, dále přikoupil dvůr ve vsi Jivno za 900 zlatých rýnských a 12 tolarů, statek Radomilice za 15 300 zlatých rýnských. „V roce 1675 se Janu Adolfovi navíc podařilo zprostit nemalého břemene, které na panství Hluboká vážlo už od dob císaře Ferdinanda I. Doposud povinné odvozy dřeva byly 6. dubna 1674 omezeny výhradně na dodávky pro stavbu loví a vodních děl. Zbývající produkci mohl nyní majitel panství svobodně disponovat.“⁶⁹ Mezi jeho další zásluhy patří vznik nového urbáře čili soupis vrchnostenského majetku a pravidla a povinnosti poddaných. „Hejtman hosínský na něm pracoval několik let, až konečně v roce 1677 byl tento v pořadí už čtvrtý hlubocký urbář hotov. Dozvídáme se v něm, že všechny části dnešní hluboké čítaly dohromady 46 domů, z toho ovšem jen 42 mělo své hospodáře. Dalších osm poddanských domů se tehdy nacházelo v ruinách.“⁷⁰ Po vládě Jana Adolfa I. se v čele hlubockého panství ocitl jeho syn Ferdinand Vilém ze Schwarzenberku. Pokračoval ve stopách svého otce a učinil též mnoho významných kroků. 1. února 1685 povolil městečku Podhradí užívat

⁶⁷KOVÁŘ/KOBLASA 1997, 24

⁶⁸KOVÁŘ/KOBLASA 1997, 25

⁶⁹MATLAS 2011, 53

⁷⁰KOVÁŘ/KOBLASA 1997, 26

vlastní pečeť se znakem a ustanovil počet šesti konšelů a jednoho rychtáře v čele obce a rovněž ji rozšířil o louky, lesy, rybníčky Horní a Dolní Hvězdář a neopomněl jej darovat ani 15 strychů polností. Pod jeho vládou pusté usedlosti po třicetileté válce přestávaly být pusté, k tomu nechal postavit 22 nových domů převážně pro řemeslníky. Jeho nástupce Adam František přidal mlýn v Buzkově., což znamenalo navýšení rozlohy o 131 strychů orných polí. „Z dalších schwarzenberských nákupů pozemkového majetku se už žádný netýkal hlubockého velkostatku. S panstvím hluboká souviselo jen vyplacení města Vodňan ze zástavy v roce 1710.“⁷¹

6.1 Hosín včera i dnes

Následující transkripce se bude týkat konkrétních údajů hospodářských rodin. Všechny dosud získané faktické informace z předchozích kapitol se tedy budou prolínat s reálnými osobami žijící v té době. A to jak vesničané v raném novověku žili a byli jsem se rozhodla demonstrovat na obci Hosín, kdysi součástí panství Hluboká, který dnes můžeme nalézt nemnoho kilometrů severně od Českých Budějovic. Dříve se Hosínu říkalo Hošík, což je odvozeno od jména Hoša a postupně se došlo až ke dnešnímu názvu Hosín. „Střed obce tvoří náves s rybníčkem, obklopená hospodářskými usedlostmi. Nedaleko odtud se na mírné vyvýšenině nalézá dominanta obce, pseudorománský kostel sv. Petra a Pavla.“⁷² K pseudorománskému kostelu vede kamenné schodiště. Na první pohled vidíme boční kapli, což byl původně románský kostelík, který byl ke kostelu připojen. „Při úpravě kostelíka v roce 1901 byly objeveny nástěnné malby, které téhož roku restauroval akademický malíř Ludvík Kuba. Jejich vznik se datuje přibližně do čtyřicátých let 14. století. Malby byly provedeny do vlhké vrstvy vápna, nanesené na omítku. Tvary byly poté kresebně pročleněny. Malby pokrývají většinu plochy kostelíka.“⁷³

Celý kostel je tvořen z kamene a šamotových cihel. Sochy apoštolů Petra a Pavla se tyčí na oltáři a jsou dílem akademického sochaře Čeňka Vosmíka. Denní světlo dopadá skrz vitráže zobrazující světce. „Hosínské malby také obohatily ikonografii české nástěnné malby o zobrazení Nejsvětější trojice, která se zde objevuje poprvé.“⁷⁴ Nemůžeme říci, že malby v hosínském kostele patřily k těm nejkvalitnějším, ale lze na

⁷¹MATLAS 2011, 53 a 54

⁷²PROKOPOVÁ 1997, 2

⁷³PROKOPOVÁ 1997, 31

⁷⁴PROKOPOVÁ 1991, 35

tom vidět, jak moc bylo české nástěnné malířství různorodé.

Kostel ale není to jediné, čím se Hosín může chlubit. Jsou to i boží muka z roku 1636, na kterých je erb Baltazara de Marradas, majitele tehdejšího panství z první poloviny 17. století či barokní farou z 18. století. Jsou k vidění i domy ve stylu selského baroka. Zajímavostí je, že roku 1690 vznikl v Hosíně první myslivecký spolek v Evropě, takzvané Lovecké bratrstvo. Střelnice byla umístěna v dnešním Záměstí na Hluboké, takže myslivci mohli zdokonalovat svoje schopnosti každým dnem. V roce 1957 bylo založeno hosínské sportovní letiště, dále byly k Hosínu v roce 1964 připojeny Dobřejovice a obou v obcích k dnešnímu dni žije přes 800 obyvatel.

6.2 Reflektování života obyvatelů vesnice Hosín mezi lety 1670 - 1680

Po krátkém úvodu si dovolím přejít k výzkumu. Jak již bylo předestřeno v předchozí podkapitole, řeč bude o rodinách hospodářů. Ty nejvýznačnější zmíním mezi lety 1670 – 1680. Rok 1675 v archivu chybí. První zmíněná je rodina Jiříka Píchy. Jiřík Pícha měl se ženou Annou z Mydlovar syna Ondřeje, kterému v té době bylo 22 let, a stále setrval u otce. O rok později u syna Ondřeje došlo ke změně. Oženil se s Rozinou ze Zvíchova s společně s ní žijí u jeho otce. Roku 1672 nalézám u Jiříka Píchy, že se oženil s novou ženou, Kateřinou Hlaváčovou z Číšovic, se kterou děti nemá. Do konce roku 1680 stav zůstává neměnný. Vidíme, že jedno desetiletí mělo relativně klidný průběh. U další rodiny, rodiny Jana Havrda už tomu tak nebylo. Z roku 1670 víme, že Jan Havrda měl ženu Dorotu a čtrnáctiletou dceru Verunu. Zvrat nastává až roku 1676. „Tento Jan Havrda postoupil tuto chalupu a dal se na grunt Holubovský jest tam přenesený nyní na ní Kašpar Havlíček.“⁷⁵ Jsme tedy svědky odchodu a nástupu nového hospodáře. Kašpar Havlíček má tři děti Martina (8), Víta (5) a Ludmilu (1 ¼) s ženou Alžbětou. U roku 1678 můžeme číst „Tento Havrda dal se na grunt Holubovský, jest tam psaný, nyní na živnosti Kašpar, syn Jiříka, žena Veronika, děti žádné“⁷⁶

O dva roky později má Kašpar Havlíček vedle sebe jinou ženu, se kterou má o rok později dceru Vavřinu. Jeho děti z předchozího vztahu jsou škrtnuty. V třeboňském digiarchivu v obci Hosín můžeme během daného časového úseku spatřit i pustou usedlost. Klapalovská chalupa je pustá od 1670 až do 1680 stejně tak jako chalupa Jana

⁷⁵SOA Třeboň, Vs Hluboká nad Vltavou, sign. IB 5AU No 1 (1676)

⁷⁶SOA Třeboň, Vs Hluboká nad Vltavou, sign. IB 5AU No 1 (1678)

Holého. Další hospodář je Jan Saudek, roku 1670 u něj nalézáme údaj, že měl ženu Bětu z Opatovic, dvě děti, Verunu (15) a Kateřinu (7). O tři roky později je v třeboňském archivu zaznamenáno, že Jan Saudek zemřel, zůstala po něm tedy vdova a děti byly zapsány mezi siroty. Roku 1676 na jeho usedlosti už hospodaří Urban Zebl s ženou Barborou, dětmi Annou (6,5) a Matějem (2). A 1680 už mají děti čtyři, ke dvou předchozím přibyly Vít (3,5) a čtvrtročním Bartolomějem. To Jiřík Tesař od roku 1670 do roku 1676 zplodil děti tři. Synu Matějovi bylo v tom roce dvanáct let, dceři Marianě pět a té nejmladší Mandaléně jeden a půl. Zvrat nastává 1677 a Jiřík Tesař je vykázán za zradu z vesnice. Jiříka Tesaře nahradil Matěj Šimadl s ženou Kateřinou a dětmi Matějem (15), Řehořem (13), Matějem (11), Martinem (6), Karlem (4) a Rozinou (1). Do roku 1680 žádné děti nepřibyly a na usedlosti stále setrval Matěj Šimadl s rodinou. To rodina Říhy Klimši to měla o něco složitější. Měl ženu Annu a děti Václava (14), Kateřinu (13), Dorotu (5,5) a Žofii (3). O rok později k nim přibyla Voršila. Říha Klimšovský zemřel v roce 1674. Žena Anna tedy ovdověla.

V archivu čteme: „Budoucí má mezi siroty tyto děti psány.“⁷⁷ Václav zůstává s matkou - „Poněvač zdraví jest nechává se při materi, aby jej na dobytku řezal.“⁷⁸ O dva roky později žena Anna odešla z vesnice a usedlost převzal Jiřík Bendů s ženou Dorotou a dcerou Zuzanou (2,5). V roce 1678 je Jiřík Bendů vystřídán Adamem Trumfem, který má ženu Saloménu a čtyři děti, Josefa (6 $\frac{3}{4}$), Matěje (4 $\frac{3}{4}$), Alžbětu (3,5) a Markytu (1,5), kteří na usedlosti zůstávají až do roku 1680. Lukáš Kolář s rodinou žil v též vesnici se ženou Annou, mezi lety 1670 – 1674 měli jen jedno dítě, dvouletou Kateřinu. Vše se změnilo 1676. „Tento pustí tuto chalupu a dal se na živnost Kukačkovi a jest tam psaný se vším, nyní na tý chalupě Adam Trumfů. Žena Saloména, děti: Josef (4 $\frac{3}{4}$), Matěj (2 $\frac{3}{4}$), Alžběta (1,5).“⁷⁹ Během let přibyla dcera Markyta. I hosínské obyvatelé postihovaly přírodní katastrofy. V roce 1678 se dozvídáme, že živnost vyhořela, hospodář dal se na živnost Klimšovská. Usedlost se stává pustou a 1679 na místě staví Jakub, za ženu má Kateřinu, děti Šimona a Veroniku (10), Dorotu (8), Jiříka (5 $\frac{3}{4}$). O rok později Kateřina umírá a Jakub si bere Rozinu. Nežrídka se stává, že hospodář zemře. Tak je tomu i v dalším případě Jiříka Hojtla Kováře. Z roku 1670 víme, že Jiřík Hojtl Kovář má ženu Alenu a s ní syna Jakuba a dceru Alžbětu. Jejich jména jsou však přeškrtnána s poznámkou podruzy. „O dva roky později se v kolonce děti objevuje dcera Magdaléna

⁷⁷SOA Třeboň, Vs Hluboká nad Vltavou, sign. IB 5AU No 1 (1674)

⁷⁸SOA Třeboň, Vs Hluboká nad Vltavou, sign. IB 5AU No 1 (1674)

⁷⁹SOA Třeboň, Vs Hluboká nad Vltavou, sign. IB 5AU No 1 (1676)

($\frac{1}{2}$). Jiřík Hojtl umřel 1676, žena Alena se tedy stává vdovou a dítě sirotkem. „Vdova pustila synu svému Jakubovi“⁸⁰ to můžeme číst roku 1678. Jakub tedy vede hospodářství a o rok poději jim přibude se ženou Evou syn Jiřík ($\frac{1}{2}$). Stav je neměnný až do roku 1680. Rodina Šimona Říhy měla o něco více dětí. S ženou Kateřinou vychovávali v roce 1670 děti Matěje (21), Marianu (15), Tobiáše (12), Ludmilu (10), Alžbětu (5,5) a Dorotu (3).

O rok později se dozvídáme, že ten nejstarší Matěj je u krejčovského mistra, je tedy vandrem. Ostatní děti jsou stále při otci. Rok na to Víme, že Matěj, již dvaatřicetiletý, je stále v učení u Adamstadského krejčího. Ve věku pěti let zemřela dcera Dorota, ale v zápisu přibyla dcera Rozina (1,5). Stav se u Matěje roku 1674 nikterak nemění, ale u Tobiáše ano. „Učí se řemeslu mydlářskému v Budějicích.“⁸¹ O dva roky později se Mariana vdala za Matěje, syna Mikuláše Martínka. Rok poté zemřel její bratr Matěj, který byl v tu dobu stále mimo domov. V roce 1680 se v poznámkách nečekaně objevuje Matěj, u kterého byla před nedlouhou dobou zaznamenána smrt. „Jest zavandroval do Prahy a tam dělá na Novém Městě.“⁸², téhož roku je Tobiáš oficiálně mydlářem, vrátil se však domů z vandru a zůstává při otci a jeho sestra Lidmila se vdala. Oproti tomu rodina Jana Bušky má daleko klidnější desetiletí. Jan Buška se ženou Evou vychovávali v roce 1670 syna Jana, u kterého vidíme věk tři neděle. U dvouleté dcery Alžběty je křížek (úmrtí). Změna nastává až v roce 1676. Přibyla dcera Vavřina (1,5), o další dva roky syn Stanislav ($\frac{1}{2}$) a 1679 pak dcera Alžběta (2 neděle). Na usedlosti následujícího hospodáře Matěje Krejčího se vystřídalo více majitelů. Se ženou Ludmilou vychovávali roku 1670 syna Jakoba (10), a dceru Žofii ($\frac{1}{2}$). V roce 1676 je u Matěje Krejčího poznámka: „Zanechal tuto chalupu a dal se do podružství, za to tam psaný jest nyní na ní Ondřej Volmar, žena Voršila, děti: Petr (4) a Matěj (1 $\frac{1}{4}$).“⁸³ Syn Matěj o rok později zemřel, jeho ženou se stala Voršila a rok následující přibyla dcera Markyta ($\frac{1}{2}$). Voršila umírá 1679, nahrazuje ji žena Anna, v kolonce děti můžeme nalézt syna Petra (7). 1680 Ondřej Volmar opouští chalupu a místo něho nastupuje Jiří Zabilka s ženou Dorotou s dětmi Vítem (21), Janem (25), Matějem (12), Justýnou (29), Marianou (12) a Urbanem (9 $\frac{3}{4}$). Další rodina, rodina Václava Holuba vychovávala tři děti. Tomáše (26), Matěje (23) a Bartoše (8,5). Václavova žena se jmenovala Mariana. U Tomáše a Matěje je poznámka, že šli z

⁸⁰SOA Třeboň, Vs Hluboká nad Vltavou, sign. IB 5AU No 1 (1678)

⁸¹SOA Třeboň, Vs Hluboká nad Vltavou, sign. IB 5AU No 1 (1674)

⁸²SOA Třeboň, Vs Hluboká nad Vltavou, sign. IB 5AU No 1 (1680)

⁸³SOA Třeboň, Vs Hluboká nad Vltavou, sign. IB 5AU No 1 (1676)

usedlosti pryč. Rok poté už je Tomáš zpět a stará se o hospodářství společně se ženou Dorotou Rukačkovou. Tomáš odešel před dvěma lety s Verunou Štikovou. O Bartošovi, kterému je v té době devět a půl, víme, že chodí do školy. Roku 1673 mají Matěj a Dorota dceru Dorotu (1). 1676 odešli a hospodářství vede Jan Havrda se ženou Dorotou a s dcerou Veronikou. Nedlouho poté, 1678, je i Havrda s rodinou pryč a vystřídal ho Kašpar Havlíček se ženou Alžbětou s dětmi Martinem (10), Vítem (7) a Ludmilou (3 $\frac{3}{4}$). O rok později 1679 přibude dcera Juliána (2) a 1680 Šimon ($\frac{1}{4}$).

Rodina hospodáře Jana Kukačky měla přibližně stejně dětí. Starala se o ně žena Ludmila. Děti byly následující: Veruna (19), Dorota (18), Václav (11) a Vojta (7,5). O posledního zmíněného je poznámka „Má ho dáti do školy.“⁸⁴ Rok poté, 1671, Jan Kukačka umírá a Veruna s Dorotou se vdaly. Veruna za Václava psaného Jiříkovského. Dorota za Matěje Holubovského. Veruna, která se rok předtím vdala, v roce 1672 zůstává s Václavem na tomto sídle a mají dceru Alžbětu ($\frac{3}{4}$). Roku 1676 je poznámka: Václav Kukačka „Tento zanechal tohoto gruntu a dal se na grunt Havlovský do Opatovic, kdež také psaný jest.“⁸⁵ Nyní je tam Lukáš Kolář, avšak protentokrát s ženou Evou, dcerou Kateřinou (5) a synem Josefem (2 $\frac{3}{4}$). V roce 1678 přibyla dcera Rozina, která rok na to zemřela. Jinak je vše neměnné do roku 1680. Další rodinou je rodina Matěje Hrobaře. Matěj má ženu, pastýřku z Vopatovic. Mají děti Dorotu (15), Tomáše (13) a Jiříka (11) a navíc schovanku Evu (4). 1672 „K sobě vdovu vzal.“⁸⁶ 1677 je schovanka Eva u Hejdy. Změna nastává 1678 a schovanka Eva se ocitá v Chotýšanech. O rok později můžeme číst „Nyní na tejto chalupě Matěj Hrobařovský.“⁸⁷ Žije s ženou Evou a děti nemají. Situace se ale obrátí k lepšímu a následující rok mají dceru Markyту ($\frac{1}{2}$). Život rodiny Kryštofa Chrta nebyl komplikovaný. Roku 1670 vidíme, že Kryštof měl za ženu Kateřinu z Munic. Měli dceru Magdalenu (15). „Magdalena se vdala za Pavla z Lubnice a jest s ním při vlastním otcí v područí.“⁸⁸ To se stalo roku 1676. Děti neměli a tak tomu bylo až do konce desetiletí. Hospodář Jiří Čížek měl děti se ženou Markyту o poznání více a roku 1670 jsou zapsány děti: Václav (22), Ondřej (20), Kašpar (16), Kateřina (12), Vavřinec (8,5) a Mariana ($\frac{1}{2}$). Nedlouho poté, 1671, se Václav oženil a Ondřej „V Praze studíruje.“⁸⁹

⁸⁴SOA Třeboň, Vs Hluboká nad Vltavou, sign. IB 5AU No 1 (1680)

⁸⁵SOA Třeboň, Vs Hluboká nad Vltavou, sign. IB 5AU No 1 (1676)

⁸⁶SOA Třeboň, Vs Hluboká nad Vltavou, sign. IB 5AU No 1 (1672)

⁸⁷SOA Třeboň, Vs Hluboká nad Vltavou, sign. IB 5AU No 1 (1679)

⁸⁸SOA Třeboň, Vs Hluboká nad Vltavou, sign. IB 5AU No 1 (1676)

⁸⁹SOA Třeboň, Vs Hluboká nad Vltavou, sign. IB 5AU No 1 (1671)

O rok později Ondřej stále studuje a Vavřinec umírá ve věku deseti a půl let a 1673 Ondřej „studíruje a míní duchovním býti.“⁹⁰ Roku 1672 přibyla dcera Veronika (1 ¾). 1676 Jiřík (½). A o další rok později Šimon (7 neděl). Kašpar se oženil 1678 s dcerou Jana Havrdy a je na jeho usedlosti. Veronika zemřela 1680 a u Ondřeje čteme „Tento bude duchovním a má již tři posvědčení v Praze.“⁹¹ Zprvu se zdálo, že hospodář Jiřík Bendů žije na usedlosti sám, žena Dorota v se v zápisech objevuje až od roku 1671. O rok později spolu mají dceru Kateřinu (3 neděle). Následující rok Kateřina umírá, ale 1674 se narodila dcera Zuzana (¼).

Není žádným překvapením, vzhledem ke frekvenci migrování u ostatních rodin, že Jiřík Bendů společně s rodinou roku 1676 odešel. „Tento zanechal chalupu a dal se na živnost Klimšovskou, nyní na ní Jiřík Urban, žena Dorota.“⁹² Měli děti syna Jana (21), Víta (19), Matěje (8), Urbana (5 ¾), dceru Justýnu (20), Vavřinu (10) a Kateřinu (3). V roce 1677 je syn Jan v Municích. Rok na to Jiřík Urban chalupu opustil a začal na ní hospodařit zase Jiřík Bendů. Má nového syna Jiříka (1 ½) a o rok později Jakuba (¼). Na usedlosti zůstává do roku 1680. Mezi další významné hospodáře patří Adam Trumf. Měl ženu Saloménu z Hůr. Roku 1670 jsou uvedeny děti Markyta (3 ½) a Klára, u které je zaznamenána smrt. Byl jí jeden rok. O dva roky později, 1672 na usedlosti staví nový majitel Ondřej Trumf. Se ženou Rozinou mají syna Tobiáše (1 ¼). Mezi potomky Adama Trumfa Ondřeje nevidíme. Může jít tedy o shodu jmen či příbuzenský vztah. Nedlouho poté, 1674 přibude Kateřina (3 neděle) a 1677 i Ondřej odstoupil a nově je na usedlosti Pavel Feudů se ženou Magdalenou z Lipnice a synem Vítem (½). I on živnost pustil 1679, Ondřejovi Martinicovi ze Zahájí a jeho ženě Evě, kteří tam se synem Mikešem (2 neděle) hospodařili až do 1780. Hospodář Jan Hejda jinak Plundra žil se ženou Žofíí a v roce 1670 jsou u něj zapsané děti: Petr (12), u Vavřiny Jerolíma, Říha, (10), u Lukáše Koláře, Mariana (8), Matěj (6), Monika (3 ½) a Filip (½). O tři roky později je Václav přeškrtnutý, je tedy zřejmé, že odešel. Matěj „má choditi do školy.“⁹³ 1674 je již šestnáctiletý Petr u pana faráře a čtrnáctiletý Říha u Matěje. Ostatní zůstávají při otci. Jan Hejda i jeho žena umírají 1677. „Děti mezi sirotky jsou psány.“⁹⁴

⁹⁰SOA Třeboň, Vs Hluboká nad Vltavou, sign. IB 5AU No 1 (1673)

⁹¹SOA Třeboň, Vs Hluboká nad Vltavou, sign. IB 5AU No 1 (1680)

⁹²SOA Třeboň, Vs Hluboká nad Vltavou, sign. IB 5AU No 1 (1676)

⁹³SOA Třeboň, Vs Hluboká nad Vltavou, sign. IB 5AU No 1 (1673)

⁹⁴SOA Třeboň, Vs Hluboká nad Vltavou, sign. IB 5AU No 1 (1677)

Shrnutí - Hosín

Na první pohled vidíme, že se obyvatelé Hosína znali a sdíleli spolu svoje životy. Je zřejmé, že se v archiváliích opakují neustále ta samá jména, ať už jde o střídání majitele usedlosti nebo sňatek nejstaršího syna s dívkou od vedle. Jako příklad může sloužit nahrazení hospodáře Jiříka Bendů Adamem Trumfem nebo sňatek syna Jana Čížka, Kašpara s dcerou Jana Havrdy. Smrt byla stejně jako dnes všudypřítomná. Na předchozích stránkách vidíme, že jí příliš brzy, poznalo jistě více dětí než dnes. Je ale nezpochybnitelné, že počet dětí na rodinu byl větší.

Málokterá rodina zůstala u dvou potomků. Snad jen rodina Jiříka Píchy. Ta zůstala dokonce u jednoho. Dovolila bych si tvrdit, že během zkoumaného desetiletí se vyloženě výrazných zvrátů nedočkáme. Standardní rodinný model, na který se táži již v úvodu se zpravidla opakuje. Manželé mají v průměru 3 – 4 děti. V případě smrti, nikoli dětí, ale jednoho z rodičů si přeživší najde další protějšek a rodová linie tím zcela logicky pokračuje. Co se týká potomků, dcery se většinou provdaly na jiné hospodářství, i když najdeme i takové, které zůstaly s manželem na usedlosti svého otce. Prahlo se po synovi, který by se lépe postaral o hospodářství po smrti rodičů. Jsme tedy svědky zavedeného koloběhu.

Závěr

V této práci jsem se zabírala životem venkovanů raného novověku. Text jsem rozčlenila na jednotlivé kapitoly. Nejdříve jsem začala zcela účelně z obecné perspektivy. Popsala jsem, jak fungoval každodenní chod vesnice, co pro lid znamenal rychtář a zaměřila se i na kriminální živly a jejich praktiky. Objasnila jsem, jak se trestalo cizoložství, drobná krádež i domácí násilí, které jsem uvedla na konkrétních příkladech. V kapitole Vesnice a její obyvatelé jsem nastínila, jaký měl venkovan vztah k panovníkovi, hovořila o důsledcích třicetileté války na venkově a stručně jsem zmínila obyvatele, pohybující se na skutečném okraji společnosti, převážně cikány, jak praví dobové označení. V rámci kapitoly Kultura a každodenní bytí jsem předestřela, jak probíhají svatební přípravy a co by si měla nevěsta odnést za výbavu. Následně jsem psala o tom, jak se venkovan bavil a že tanec může být zábavou všech, bez ohledu na věk a společenskou vrstvu.

Posléze následovala kapitola Mentalita: venkovan vs. měšťan. Jednalo se o kapitolu pojednávající o odlišném smýšlení venkovana a měšťana. Hovořila jsem v ní o tom, jak důležitá pro ně byla čest. Zvláště rodová čest. Jak snadno se dala čest napadnout a jak snadné bylo ji ztratit. Předestřela jsem společenská pravidla, která se musela dodržovat, zmínila jsem, v jakých příbytcích žili a vysvětlila jsem, co pro měšťana znamenal čas a pro pověřivého venkovana zaručené zemědělské rituály, viz.: Jde li měsíc nahoru, sázej rostliny, které rostou vzhůru aj.

V závěru jsem na pozadí historického kontextu napsala, jaké potíže trápili hluboké panství, a s jakými majiteli se potýkalo a posléze následovala ta nejdůležitější část. Transkripce záznamů o hospodářských rodinách vesnice Hosín mezi lety 1670 – 1680, což celou bakalářskou scelilo. Obecné charakteristiky života venkovana se tak propojily s reálnými údaji v té době žijících rodin. Konkrétně v podkapitole Svatební přípravy a obřad je uvedeno, že se po svatebním obřadu do matriky zapisovala jména svědků, rodičů a pochopitelně novomanželů. K novomanželům se připisovalo místo původu nebo pobytu, což můžeme vidět v prepisech u některých obyvatelů Hosína.

Bylo nesmírně zajímavé zkoumat údaje konkrétních rodin, nepopírám, že i náročné. Čekala jsem bouřlivá léta po třicetileté válce, ale naskytl se mi pohled na klidný život se zavedeným řádem bez zásadních karambolů. To, jak rodinný život probíhal tehdy, mě přivedlo na myšlenku, že se ani dnes jeho průběh nijak radikálně nezměnil.

Seznam literatury

Prameny

Státní oblastní archiv v Třeboni (SOA), soupis poddaných, Hluboká nad Vltavou, sign. IB 5AU No 1, Hosín (1670 - 1680)

Literatura

BOHÁČOVÁ/KUCROVÁ 2012 – Veronika BOHÁČOVÁ/Veronika KUCROVÁ (ed.): Sedláci si dělají, co chtějí. Sborník vybraných prací profesora Jaroslava Čechury. Praha 2012

BAHENSKÝ 2014 – František BAHENSKÝ (ed.): Velké dějiny zemí Koruny české, tématická řada: lidová kultura. Praha 2014

BURKE 2005 – Peter Burke: Lidová kultura v raně novověké Evropě. Praha 2005

BŮŽEK 2010 – Václav BŮŽEK a kolektiv: Společnost českých zemí v raném novověku. Praha 2010

ČECHURA 2014 – Jaroslav ČECHURA: Staré a nové v agraristice raného novověku – česká reflexe. In: Východočeské listy historické, 2014, 7 – 26

ČECHURA 2009 – Jaroslav ČECHURA: České země v letech 1584 – 1620. Praha 2009

ČECHURA 2008 – Jaroslav ČECHURA: Kriminalita a každodennost v raném novověku: Jižní Čechy 1650 – 1770. Praha 2008

ČECHURA 2001 – Jaroslav ČECHURA: Selské rebelie roku 1680 – sociální konflikty v barokních Čechách a jejich každodenní souvislosti. Praha 2001

ČORNEJOVÁ/KAŠE/MIKULEC/VLNAS 2008 – Ivana ČORNEJOVÁ/Jiří KAŠE/Jiří MIKULEC/Vít VLNAS (ed.): Velké dějiny zemí Koruny české, sv. 8. Praha 2008

GRULICH 2007 – Josef GRULICH: Člověk českého raného novověku. In: BŮŽEK/KRÁL 2007, 166 – 189

GRULICH 2008 – Josef GRULICH: Populační vývoj a životní cyklus venkovského obyvatelstva na jihu Čech v 16. - 18.století. Praha 2008

HIML 2007 – Pavel HIML: Zrození vagabunda. Neusedlí lidé v Čechách 17. a 18. století. Praha 2007

- HRDLIČKA 2007 – Josef HRDLIČKA: Člověk českého raného novověku. In: BŮŽEK/KRÁL 2007, 139 – 165
- JANČÍKOVÁ 2012 – Eva JANČÍKOVÁ: Historie svateb od nejstarších dob po současnost, Praha 2012
- KOVÁŘ/KOBLASA 1997 – Daniel KOVÁŘ/Pavel KOBLASA: Město jménem Hluboká. České Budějovice 1997
- LENDEROVÁ 2009 – Milena LENDEROVÁ (ed.): Žena v českých zemích od středověku do 20. století. Praha 2009
- MATLAS 2011 – Pavel MATLAS: Shovívavá vrchnost a neukáznění poddaní?. Praha 2011
- NAVRÁTILOVÁ 2004 – Alexandra NAVRÁTILOVÁ: Narození a smrt v české lidové kultuře. Praha 2004
- NAVRÁTILOVÁ 2012 – Alexandra NAVRÁTILOVÁ: Namlouvání, láska a svatba v české lidové kultuře. Praha 2012
- PROKOPOVÁ 1997 – Zdeňka PROKOPOVÁ: Hosín: historie a umělecké památky. České Budějovice 1997
- RHEINHEIMER 2003 – Martin RHEINHEIMER: Chudáci, žebráci a vaganti. Lidé na okraji společnosti 1450 – 1850. Praha 2003
- ŠEDIVÁ KOLDINSKÁ/CERMAN 2013 – Marie ŠEDIVÁ KOLDINSKÁ/Ivo CERMAN (ed.): Základní problémy studia raného novověku. Praha 2013
- VAN DÜLMEN 1999 – Richard VAN DÜLMEN: Kultura a každodenní život v raném novověku I. (16.-18.století). Praha 1999
- VAN DÜLMEN 2006 – Richard VAN DÜLMEN: Kultura a každodenní život v raném novověku II. (16.-18.století). Praha 2006
- VAN DÜLMEN 2003 – Richard VAN DÜLMEN: Bezectní lidé. Praha 2003

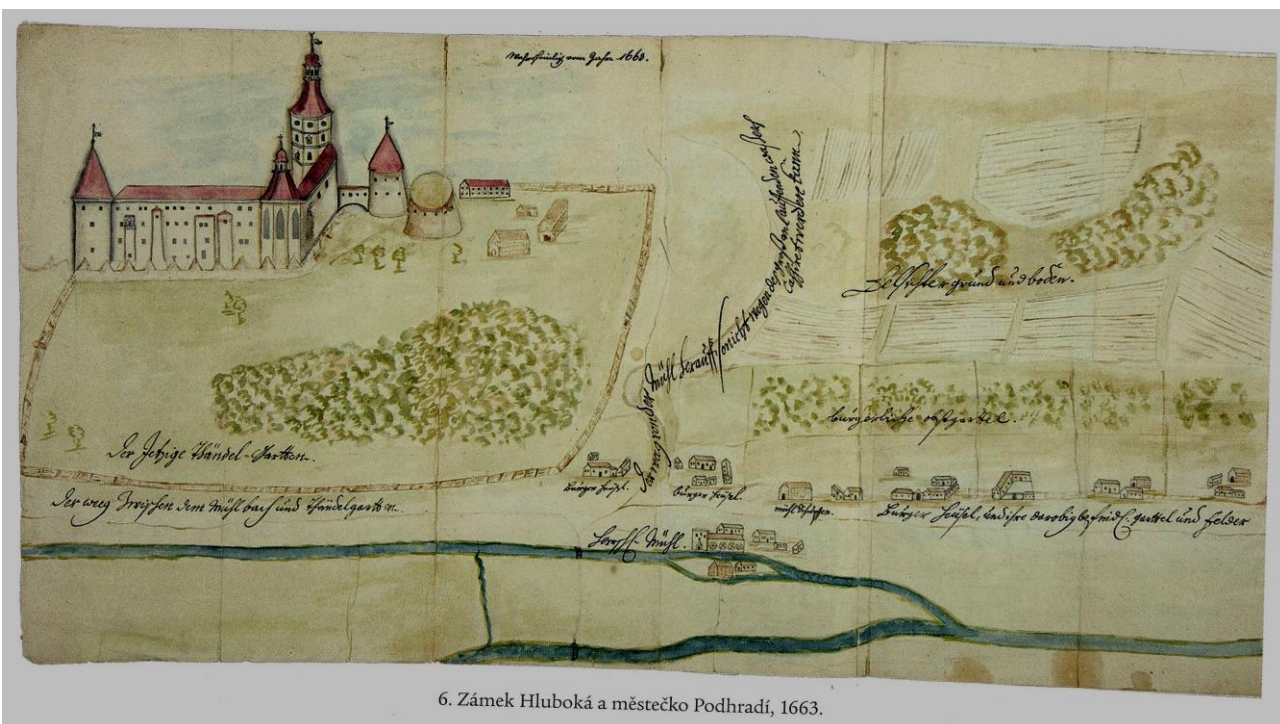
Seznam obrazových příloh

- 1.**Hluboká nad Vltavou**, nejstarší dochovaná mapa, polovina 16.století. Reprodukce z: MATLAS 2011, 63, obr. 1
- 2.**Podhradí**, zámek Hluboká, druhá polovina 17.století. Reprodukce z: MATLAS 2011, 67, obr. 6
- 3.**Jižní Čechy**, dispozice jihočeské vsi, konec 17.století. Reprodukce z: MATLAS 2011, 70, obr. 9
- 4.**Hosín**, současnost, pohled z dálky. Reprodukce z: PROKOPOVÁ 1997, 1, obr. 1
- 5.**Hosín**, Kostel sv. Petra a Pavla, současnost, pohled ze severozápadu. Reprodukce z: PROKOPOVÁ 1997, 27, obr. 33
- 6.**Hosín**, Kostel sv. Petra a Pavla, současnost, pohled ze severu. Reprodukce z: PROKOPOVÁ 1997, 7, obr. 8
- 7.**SOA Třeboň**, fol. 74, Hosín - soupisy poddaných, 1670. Třeboň, digitální archiv, IB 5AU No 1

1. Nejstarší dochovaná mapa panství Hluboká nad Vltavou, polovina 16. století.

1. Hluboká nad Vltavou, nejstarší dochovaná mapa, polovina 16. století

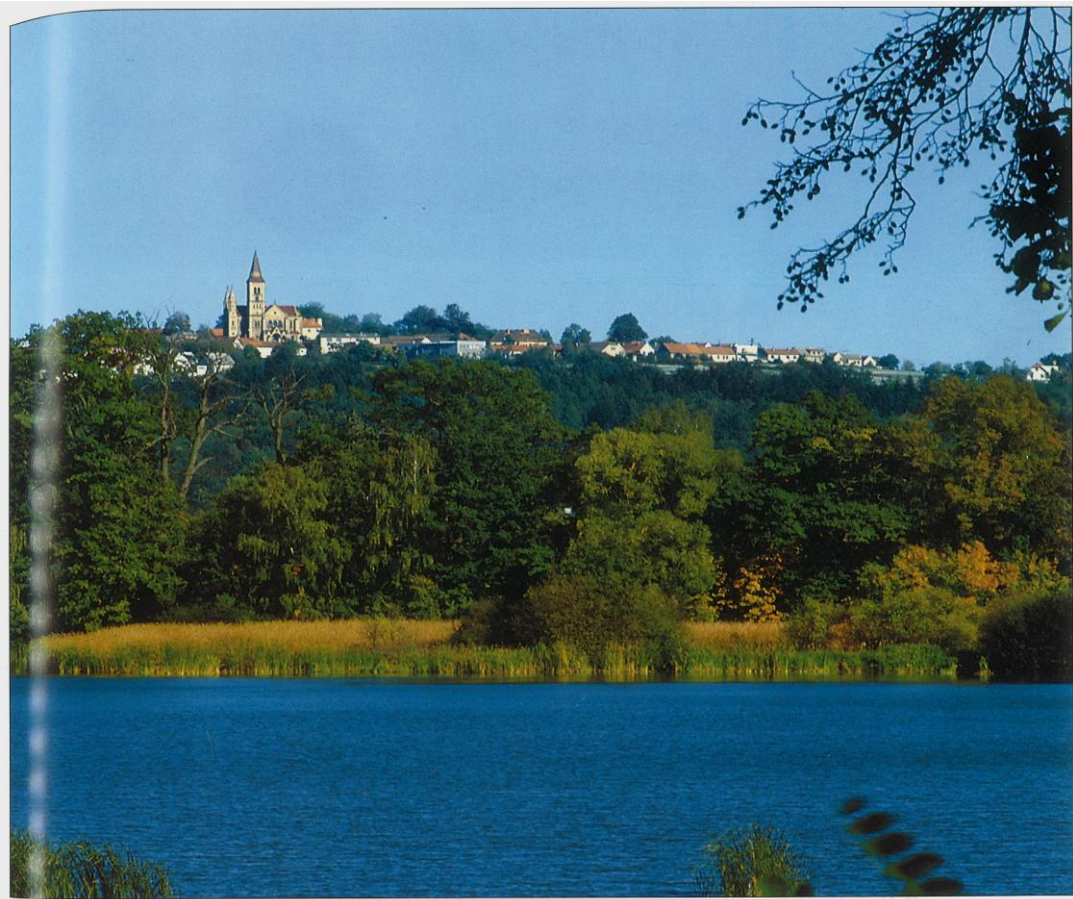

6. Zámek Hluboká a městečko Podhradí, 1663.

2. Podhradí, zámek Hluboká, druhá polovina 17. století

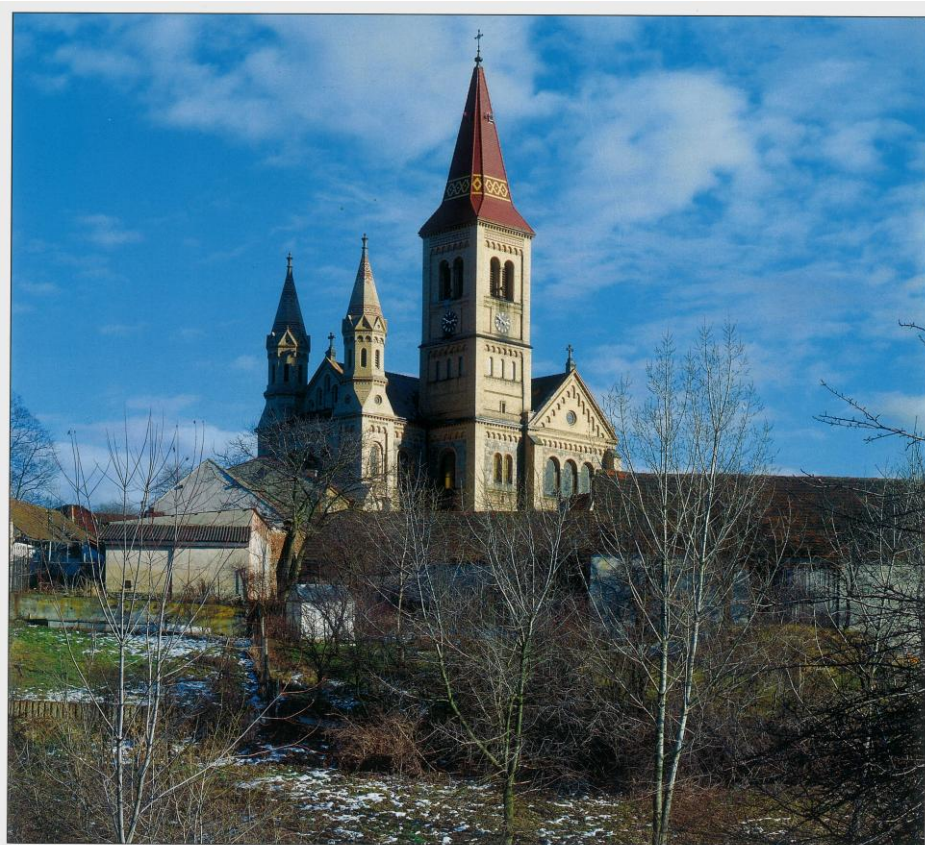

3. Jižní Čechy, dispozice jihočeské vsi, konec 17. století

Pohled na Hosín, View of Hosín, Blick auf Hosín

4.Hosín, současnost, pohled z dálky

Pohled na kostel sv. Petra a Pavla ze severozápadu, View of the St. Peter and Paul's church from the north-west, Anblick der Kirche der heiligen Petrus und Paulus vom Nordwesten

5.Hosín, Kostel sv. Petra a Pavla, současnost, pohled ze severozápadu

6.Hosín, Kostel sv. Petra a Pavla, současnost, pohled ze severu

1670

Kata

Kucha Dospusta

K. Jana Jilky
 Jina Dvůr z Jindřovic
 Lich
 Jan Ondřej 22 vají chyt

K. Jana Dvůr
 Jina Dvůr
 Lich
 Cošina 19 vají chyt

K. Jana Dvůr
 Jina Dvůr z Jindřovic
 Lich
 Cošina 14 vají chyt
 Háj 2 vají chyt

46

7.SOA Třeboň, fol. 74, soupisy poddaných, 1670. Hosín